

Latviešu valodas
aģentūra

Ceļvedis vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un bērna mācības Latvijas skolā

Ceļvedis vecākiem:
ģimenes atgriešanās
Latvijā un bērna
mācības
Latvijas skolā

Latviešu valodas
aģentūra

Izdevuma ISBN 978-9984-829-91-3

Izdevuma UDK 316.6

Izdevuma autorzīme: Ce450

Ceļvedis vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un bērna mācības Latvijā skolā

Rīga: LVA, 2021, 34 lpp.

Ceļvedī ir ietverti ieteikumi un pieredzes stāsti, kas pēc pārcelšanās no mītnes zemes sniedz ierosmi ģimenēm iepazīt Latvijas izglītības sistēmu un skolēniem sākt mācības Latvijā skolā, kā arī sekmē integrāciju jaunajā mācību un dzīves vidē.

Projekta vadītāja Ērika Pičukāne

SATURS

Priekšvārds	5
-------------------	---

I. Ieteikumi vecākiem

1. Pārceļšanās: pirms un pēc	7
<i>B. Martinsone, D. Grosa, K. Beinerte, I. Ozola-Cīrule</i>	
2. Cienījamie vecāki!	14
<i>I. Groza</i>	
3. Bērnu (re-)integrācija Latvijas izglītības sistēmā	17
<i>I. J. Mihailovs</i>	

II. Pieredzes stāsti

4. Trīsstūru dzīve Apļu karaļvalstī	23
<i>Ļ. Rumpe</i>	
5. 21 reiz 21: pieredzes stāsts	28
<i>D. Mažeika</i>	

PRIEKŠVārds

Ceļvedī ievietotās publikācijas autori pamatoti norāda: „Iespējams, dažās ģimenēs lēmums pārcelties uz Latviju veidojies lēni un pamazām, ļaujot izsapņot un sagatavoties tam, kas gaidāms. Citiem tas bijis jāpieņem pēkšņi, varbūt pat nepatīkamu dzīves notikumu rezultātā, piemēram, draudot izjukt ģimenei vai kad ģimene jau izjukusi, vai kad zudis vienīgais ienākumu avots. Dažiem tā būs atgriešanās dzimtajā valstī, citiem – pārcelšanās uz jaunu valsti, jo Latvijā nekad iepriekš nav dzīvots (pārceļoties līdz dzīvesbiedram latvietim vai sievai latvietei vai piepildot trimdas ģimenes sapni dzīvot Latvijā).”

Nereti skolēni ar izglītības pieredzi ārvalstīs, nonākot jaunā mācību vidē, klasē un skolā, jūtas neomulīgi, neērti, pat apdraudēti. Šādas sajūtas lielākoties rodas tiem, kas Latvijā ir ieradušies no atšķirīgas valsts, kas ir pieraduši pie citām tradīcijām, klimata, ēdiena, attiecībām un ģērbšanās stila. Tikpat neērti var justies arī skolotājs, kuram ir jācenšas izprast reemigrējušos¹ un jāstrādā ar skolēniem, kam ir atšķirīga pieredze, zināšanas un prasmes.

Mūsdienu skola ir vieta, kur arvien biežāk sastopas atšķirīgas kultūras, tādēļ izglītības iestādēs jāveido vide, kur dominē labvēlīga attieksme, kas raisa vēlmi būt kopā, sadarboties, komunicēt vienam ar otru un ļauj justies droši.

Ceļvedī vecākiem: bērnu atgriešanās Latvijā un mācības Latvijas skolās atradīsīt:

- ieteikumus, kā iesaistīt bērnus, plānojot pārcelšanos uz Latviju,
- kā sameklēt, izvēlēties bērnam skolu un sākt saziņu ar klases audzinātāju,
- pārdomas par Latvijas izglītības sistēmu un mācību procesu skolās,
- pārdomas par pieredzētajām, novērotajām atšķirībām dažādu valstu izglītības sistēmās u. c.

Latviešu valodas aģentūras metodiķe
Ērika Pičukāne

¹ Terminu „remigrācija” un „remigrants” nozīme ir vienāda ar sabiedrībā un valstiskā līmenī lietotajiem terminiem „reemigrācija” un „reemigrants” – abi tiek izmantoti, lai raksturotu vienu un to pašu procesu – iedzīvotāju atgriešanos valstī, no kuras tie emigrējuši (izbraukuši).

Ceļvedī izmantota Latvijas Nacionālajā terminoloģijas portālā *Termini.gov.lv* ieteiktā terminoloģija.

Sk. arī Baltiņš, M., Krastiņš, M. Jaunvārds latviešu valodā. *Domuzīme: 5 gadi*. Literatūra, publicistika, vēsture. IR, Nr. 2019, 80. lpp.

I. Ieteikumi vecākiem

1. PĀRCELŠANĀS: PIRMS UN PĒC

Iespējams, dažās ģimenēs lēmums pārcelties uz Latviju veidojies lēni un pamazām, ļaujot izsapņot un sagatavoties tam, kas gaidāms. Citiem tas bijis jāpieņem pēkšņi, varbūt pat nepatīkamam dzīves notikumam rezultātā, piemēram, draudot izjukt ģimenei vai kad ģimene jau izjukusi, vai kad zudis vienīgais ienākumu avots. Dažiem tā būs atgriešanās dzimtajā valstī, citiem – pārcelšanās uz jaunu valsti, jo Latvijā nekad iepriekš nav dzīvots (pārcēloties līdz dzīvesbiedram latvietim vai sievai latvietei vai piepildot trimdas ģimenes sapni dzīvot Latvijā). Gaidāmā dzīve Latvijā šķiet cerību pilna (bieži vien izsapņota). Tuvojoties pārcelšanās brīdim, pieaug gan gaidas, gan arī bažas par to, kāda tad īsti būs ikdiena Latvijā un vai izdosies iecerētais, it sevišķi, ja atgriešanās notiek kopā ar bērniem vai pusaudžiem.

Lielākajai daļai bērnu Latvija patīk, jo tā asociējas ar brīvdienām, ar kopā pavadītu laiku un vecvecākiem, un māsīcām un brālēniem. Tādēļ var šķist, ka bērnam Latvijā būs jauki arī pēc pārcelšanās, tomēr šāds lēmums ir milzīgs dzīves notikums, kas neizbēgami gan bērnam, gan vecākos izraisa dziļu neziņu un trauksmi. **Pārcelšanās drīzāk radīs emociju sajaukumu** – neziņa, skumjas par to, kas jāatstāj aiz muguras, arī aizrautība un prieks. Daži plāno pavadīt Latvijā tikai noteiktu laiku, kas kalpos kā mierinājums, ja iedzīvoties būs grūti, bet citi cer palikt uz mūžu. Būs situācijas, kad bērns negribēs pārcelties uz Latviju vai paši vecāki nespēs lēmumu pieņemt ar pilnīgu pārliecību. Nevienam neesam pasargāts no šaubām, vai ir pieņemts pareizais lēmums.

Viens no veidiem, kā cīnīties ar neziņu, ir iepriekšēja sagatavošanās. Mājvietas un darba atrašana, skolas vai bērnudārza sarunāšana, pieteikšanās pie ģimenes ārsta, latviešu valodas privātstundu nokārtošana bērnam – šie un līdzīgi praktiski darbi mazina raizes. Visam klāt nāk emocionāls pārdzīvojums, ko vēlamam pamanīt, neignorēt un par ko ir vērts padomāt. Jābūt gataviem arī psiholoģiskiem satricinājumiem, ko rada vides maiņa. Tomēr, lai cik labi sagatavotos, emocionāli būs zaudēts līdzsvars un **būs nepieciešams laiks, lai iesakņotos jaunajā dzīvesvietā.**

Kā iesaistīt bērnus pārcelšanās plānošanā

Nereti vecākiem ir sajūta, ka, rīkojoties bērnam nezinot, neko nestāstot un nemanāmi visu noorganizējot, var viņu pasargāt no liekiem uztraukumiem. Lai arī bērnam nav jāzina katrs sākums un problēma, šāda rīcība var atņemt iespēju emocionāli sagatavoties lielajam notikumam.

Bērnu vai pusaudžu var iesaistīt šajā procesā dažādos veidos. Var pārrunāt, kur atradīsies jaunā mājvieta, kā sauc pilsētu, cik tālu dzīvo omīte, māsīcas vai ģimenes draugi. Var aplūkot karti, fotogrāfijas no jaunās pilsētas vai kādu citu vizuālu materiālu, kas palīdz iztēloties dzīves vidi. Var atrast pieturpunktus, kas jaunajās mājās varētu būt saistoši tieši bērnam vai pusaudzim – kur atradīsies parks, spēļu laukums, baseins, muzejs, pastaigu takas, pulciņi, kinoteātris vai bibliotēka. Skolas vecuma bērnus var rosināt uzzīmēt savu jauno istabu vai aicināt iztēloties, kā viņi to iekārtos, kur liks mantas, kur spēlēs datorspēles. Iespēju robežās bērnu var iesaistīt lēmumu pieņemšanā, piemēram, ko būs nepieciešams iegādāties, kā labāk iekārtot māju utt. Bērnam un pusaudzim jāļauj piedalīties arī mantu sakrāvāšanā, jo īpaši viņa personisko. Atvadišanās no vecās mājvietas un draugiem ir svarīgs posms pārmaiņu procesā. Daži bērni un pusaudži sagādā dāvanīņas katram tuvākajam draugam vai izveido tādas kā atmiņu klades, kur draugi ielīmē savu fotogrāfiju, uzraksta īsi par sevi un pievieno kādu novēlējumu.

Vecāki parasti ir tie, kas pieņem lēmumu pārcelties, un bērnam vai pusaudzim var būt sajūta, ka tiek atņemts viss pazīstamais, viņam zūd kontrole pār savu vidi, māju, istabu, bērnudārzu vai skolu, draugiem, pulciņiem. **Iesaistoties pārcelšanās procesā, bērns vai pusaudzis kaut nedaudz atgūst šo kontroles sajūtu, kas var palīdzēt mazināt uztraukumu.**

Pēc pārcelšanās: salīdzināšana kā neatņemama pierašanas procesa sastāvdaļa

Kad jāsāk iedzīvoties, jaunā dzīvesvieta neizbēgami tiek salīdzināta ar iepriekšējo. Tas var sākties, jau nolaižoties lidostā. Katram noslēgumam ir nepieciešams, ka mēs samierināmies ar to, ko mēs zaudējam, lai varētu sākt ko jaunu. Uzsākot jauno, lielākoties jāpalaiž vaļā daļa no ierastā dzīves ritma un dzīves redzējuma. Latvijas salīdzināšana ar iepriekšējo dzīvesvietu būs daļa no šī samierināšanās procesa, un to dara gan pieaugušie, gan bērni. Svarīgi ir uzklaušīt vienam otru un dalīties sajūtās un novērojumos. Tomēr tas jādara ar mēru, pamazām cenšoties saskatīt un komentēt arī pozitīvo Latvijā. Pārlietu negatīva salīdzināšana var neapzināti iespaidot bērnu, traucējot viņam pievērsties pozitīvajam jaunajā vidē.

Ir ļoti svarīgi ieklausīties bērņā, ja viņš ir ar mieru dalīties ar skolā pieredzēto. Ja ir nepieciešams paust sašutumu par kādu atgadījumu, situāciju, protams, nav jāslēpj savas jūtas no bērna, bet jāatceras, ka bērns ļoti ieklausās vecāku teiktajā. Šeit var palīdzēt sadarbība ar audzinātājiem un skolotājiem, kas apliecinātu vecāku lojalitāti un nodomus. Ja vecāki uzzina par nepieņemamu situāciju skolā, ir svarīgi risināt problēmu tieši – vēršoties skolā un kārtojot lietas pieaugušo līmenī.

Vainas apziņa

Situācijās, kad bērnam nav viegli iekļauties jaunajā vidē un bērns jau ir tādā vecumā, ka sāk paust savu sašutumu par to, ka viņš neizvēlējās pārcelties, un sāk vainot vecākus visā, kas viņam jāpiedzīvo, ir neizbēgami, ka vecāki jūtas vainīgi. Vecāki domā, ka savam bērnam ir nodarījuši pāri, un viņam nu ir jācieš. Šis ir ļoti jūtīgs temats. Ja nav iespējams šo saviem spēkiem risināt ģimenes lokā, vērts griezties pie psihologa visu pārrunāt. Galvenais ir uzklaušīt bērna problēmu, censties to risināt, cik iespējams (vai nu vēršoties pie klases audzinātāja, skolas psihologa, psihologa ārpus skolas), bet sevis vainošana nenāk par labu ne vecākiem, ne bērnam.

Katra ģimene lēmumu pārcelties pieņem kādu noteiktu iemeslu dēļ – tas arī ir pamatojums, kāpēc ģimene tagad atrodas Latvijā. **Skaidrojot to bērnam, var viņam vismaz palīdzēt izprast, kāpēc ģimene atrodas Latvijā** (ja tas jau nav zināms), bet radušās problēmas iesaistītajām pusēm ir jārisina sarunu ceļā.

Aizņemtība

Daudzi vecāki (arī tie, kas vienmēr dzīvojuši Latvijā) ir ļoti aizņemti – pārnāk mājās no darba(-iem) vēlu, maz laika, ko pavadīt ar bērniem, lai izrunātu nepieciešamo, nogurums var novest pie nīgruma, nav vēlētāšanās risināt smagus jautājumus dienas beigās. Ar pārcelšanos nāk klāt papildu slodze – iekārtot dzīvi no jauna, risināt ikdienas problēmas utt. Viss var radīt lielu uztraukumu, jo risināmo jautājumu sākotnēji ir daudz, un tie ir dažādi. Rezultātā stresa līmenis ģimenē ir augsts, un tas var atsaukties uz bērniem. No bērniem tiek sagaidīts, ka viņi vienkārši paši tiks galā ar savām lietām – jāiet tik skolā, jābūt sekmīgiem, it kā jau tur nekā tāda nav...

Toties bērnam ar savu mazo dzīves pieredzi jātiek galā ar ikdienišķām rūpēm – jāatrod sava vieta klases kolektīvā, jāspēj tikt līdz citiem mācībās, jāsaprot, cik prasīgs ir katrs skolotājs, kā ģērbties un uzvesties, lai iekļautos. Bērnam trūkst draugu, kas bija mītnes valstī, trūkst ierastās ikdienas: dzīve Latvijā, iespējams,

manāmi atšķiras no iepriekšējās – varbūt ārzemēs ģimenei bija savrupmāja priekšpilsētā vai laukos, svaigā gaisā. Tagad dzīve norit pilsētas centrā, dzīvoklī, nav vairs iespēju izskrieties, būt zaļumos, kā ierasts. Varbūt ir citas izmaiņas, ko bērns pat nespēj formulēt – **viņš īsti nezina, kas sagādā problēmas, bet kaut kas viņam traucē un dara neapmierinātu.**

Vecākiem par spīti aizņemtībai ir svarīgi uzklaut bērnu. Ar vārdu „uzklaut” domāta nedalīta uzmanība tajā brīdī, kad bērns stāsta par savu problēmu. Lai bērns jūt, ka vecāki vēlas viņu sadzirdēt, iesaistīties un pat mēģina to risināt vai vismaz apstiprina, ka tā varētu būt risinājama lieta. Uzklautišana garāmejojot, kamēr tiek kārtotas citas lietas, bērnā neievieš ticību, ka viņa teiktais tiešām tiek sadzirdēts.

Kādreiz bērns var negribēt, lai vecāks iesaistās. Negrib, lai tiek pievērsta viņam uzmanība, cerībā, ka viss atrisināsies pats no sevis. Un varbūt tā tas ar laiku varētu notikt.

Ierosinājums bērnam runāt ar psihologu par savu problēmu bieži var novest pie atbildes – ir jau labi, es pats tikšu galā. Šādu ieteikumu bērns var uztvert kā biedējošu, un tas var nelīdzēt: lai gan, pēc vecāku domām, šāds risinājums būtu vēlamā un tā ir iespēja situāciju risināt, tomēr bērns to var uztvert kā nevajadzīgu, nevēlamu soli – iet pie svešinieka izklāstīt savu dzīvi.

Pārcelšanās ar pirmsskolas vecuma bērnu

Pirmsskolas vecuma bērni jaunajā dzīvē parasti iekļaujas vieglāk. Šinī vecumā bērniem pēc pārcelšanās var novērot izmaiņas uzvedībā: trauksmainību, regresiju vai sūdzības par veselības problēmām. Bērns var pastiprināti vēlēties būt blakus vecākiem un meklēt mierinājumu pie vecākiem, uzdodot daudz jautājumu, ceļoties naktī. To vēlamā uztvert kā neizbēgamu augšanas un attīstības sastāvdaļu, kas nav patīkama, bet bez kuras nevar iztikt. **Valodas prasmju trūkums vai vienkārši sliktākas valodas prasmes ir galvenais bērna pārdzīvojums.** Kāda māmiņa reiz raksturoja sava bērna pieredzi dārziņā: „Dēls nevarēja neko pateikt, tikai klausījās. Viņš teica, ka jūtas tā, it kā viņam nebūtu mutes. Nonākot situācijās ar citiem bērniem, nekas neatlika kā vien fiziski iesist. Audzinātāja ierosināja sākt runāt, kaut vai savā valodā, bet lai tikai sākt runāt.”

Jaunā bērnudārza apmeklējums var būt vērtīga pieredze, kas var sniegt mierinājumu. Satiekot audzinātāju un redzot, kuru grupiņu bērns apmeklē, kur jāēd pusdienas un kāds izskatās spēļu laukums, drošāk jūtas gan vecāki, gan bērni. Šādi it kā simboliskai vizītei ir daudz lielāka nozīme, nekā dažkārt domājam.

Skolas izvēle un komunikācija ar klases audzinātāju

Latvijas skolu un klases audzinātāju prasme strādāt ar reemigrējušu ģimeņu bērniem ļoti atšķiras. Pirms iesniegt pieteikumu, būtu ieteicams sazināties un, ja iespējams, satikties, lai uzzinātu, ko skola var piedāvāt un cik daudz uzmanības personāls ir gatavs veltīt skolēnam un pielāgoties bērna vajadzībām. Ir zināms, ka mazākās skolās papildu palīdzību saņemt ir vieglāk un bērni tur mēdz iedzīvoties labāk, tomēr ir arī gadījumi, kad lielās skolās bērni integrējas bez sarežģījumiem.

Ir svarīgi iet pie klases audzinātāja vai priekšmeta skolotāja un izrunāt sasāpējušo situāciju, ja radusies kāda problēma. Var arī gadīties, ka ne visi skolotāji ir informēti par to, ka jaunais skolēns ir pārcēlies no citas valsts un, iespējams, pirmo reizi mācās skolā Latvijā. Informācijas aprīte izglītības iestādē varētu nebūt tik aptveroša, kā cerēts. Pedagogi ir dažādi, un katram ir savs skatījums uz situāciju. Galvenais no vecāku puses ir izrādīt vēlmi sadarboties, risināt problēmu kopīgi, neko nepārmetot. Dodoties pie skolotāja ar pozitīvu, uz sadarbību vērstu attieksmi, var izvairīties no tā, ka pedagogam veidojas pretreakcija (*Pats aizbrauci un atgriezies, – tad pielāgojies, tā mēs te darām!*). Skolotājam varētu palīdzēt, ja skaidri pasakāt, kādu atbalstu vēlaties saņemt. Tad varētu saskaņot vēlmes un iespējas, lai atrastu abpusēji apmierinošu risinājumu.

Pieredzes stāsti rāda, ja problēmas skolā ir lielas un tās grūti atrisināt, skolas nomaina, rūpīgi izvēloties nākamo, kas būs vairāk sagatavota darbam ar reemigrējušu bērnu, var palīdzēt.

Izpratne par pārmaiņām bērna un vecāku dzīvē

Pārcelšanās uz citu valsti ar atšķirīgu izglītības sistēmu ir milzīgs dzīves pavērsiens. Pārmaiņas ir lielas, un pie tām pierast var būt grūti. Skolas Latvijā lielākoties ir vērstas uz zināšanu apguvi, uzmanība gandrīz nemaz netiek veltīta personības un socioemocionālo prasmju attīstībai, kas daudziem būs pārmaiņa no iepriekšējām skolām. Tā kā iekļaušanās process notiek bērna personībai mijiedarbojoties ar apkārtējiem, jāņem vērā, ka Latvijā cilvēki ir noslēgtāki, vairāk introverti, kas var bērna iekļaušanos apgrūtināt.

Jāņem vērā arī citas pārmaiņas – varbūt bērns ārvalstīs sportoja, bet ne tādā līmenī, kāds ir sports Latvijā. Bērns varbūt dzīvoja mājā ar dārzu, bet tagad dzīvoklī pilsētas centrā. Iespējams, ārzemēs dzīve bija ģimenē ar abiem vecākiem, bet pēc šķiršanās viņš palicis kopā ar vienu no vecākiem. Dažiem nu jādzīvo kopā ar vecvecākiem, kuri, labu gribējumi, iesaistās ģimenes dzīvē, un viss kļūst sarežģītāk. Varbūt iepriekš bija liels draugu pulks, draudzīgs klases kolektīvs, bet šeit nav draugu un klasesbiedri ir ļoti noslēgti, īsti neiekļaujot bērnu savā kompānijā. Bērni ir pazaudējuši „visu” pazīstamo, kas viņiem bijis – mājas, draugus, dažkārt attālo ģimeni. Viss – vide un kultūra, pat ēdiens un valoda ir citādāka. Tas bērnam visticamāk uzjunda trauksmi, dusmas vai nīgrumu.

Pat bērniem, kuri ir ļoti komunikabli un līdz šim viegli uztvēruši pārmaiņas, šāda pārcelšanās var radīt ievērojamas problēmas un izmaiņas personībā. Kādas mammas pieredzes stāsts par sākumskolas vecuma meitu: „Sākumā skolotāja manu meitu raksturoja kā bruņurupuci, kas, ierāvis galvu, saka: *Dieva dēļ, tikai nerunā ar mani!* Skolotāja viņai pievērsa vairāk uzmanības, un meitai izdevās atrast draugu arī bez valodas prasmes, un situācija uzlabojās.” Vecākiem var šķist, ka „bērns ir mainījies un pazudis”, viņi to pārdzīvo, jūtas vainīgi, saista ar lēmumu pārcelties uz Latviju, tomēr lielākoties šīs pārmaiņas būs atgriezeniskas. Bērni parasti labi spēj pielāgoties jaunajam.

Vecākiem jācenšas iejusties sava bērna situācijā un saprast, cik ļoti pārmaiņas bērnu ietekmējušas. **Par bērna izjūtām vairāk var uzzināt izrunājoties** – aizejot ar viņu uz kafejnīcu (ārpus ikdienas vides) un pārrunājot brīvā, nepiespiestā gaisotnē. Pēc pārcelšanās ir vērtīgi sarīkot ģimenes sapulces un ik pa laikam pārrunāt, kā visi jūtas, kādas ir atziņas, pārdomas, ar ko ir apmierināti un kas varētu būt bijis citādāk. Var gadīties, gaidītās sajūsmas vietā visi attopas, ka pierašana pie jaunā un sēras pēc zaudētā ir padarījušas viņus nervozus un dusmīgus. Ja šis stāvoklis ieilgst, tas var traucēt izbaudīt brīžus, ko jaunais dzīves pavērsiens piedāvā.

Ārpusskolas pulciņi

Pēc pārcelšanās **pulciņi un vaļasprieki var spēlēt svarīgu lomu iedzīvošanās procesā**. Lai arī var šķist, ka bērnam jau tāpat ir liela slodze ar daudzajiem mājasdarbiem un papildu mācībām, tomēr hobijs parasti nav saistīts ar zināšanu apguvi un ir mazāk saistīts ar valodas prasmju nepieciešamību. Tas var būt lielisks atsvars grūtībām skolā, lieliska iespēja izcelt savus talantus, celt pašapziņu, saņemt pozitīvisma devu un apliecinājumu, ka bērns „vēl aizien kaut ko var izdarīt labi”. Tā var būt arī papildu izdevība iegūt draugus. Iespēja izvēlēties nodarbības bērnam var dot sajūtu, ka pašam ir bijusi kontrole pār to, jo viss cits pēdējā laikā šķitis ārpus bērna ietekmes zonas.

Ja rodas nopietnākas problēmas

Dažkārt var gadīties, ka iedzīvošanās ir pārāk grūta un rodas nopietnāki psiholoģiski traucējumi. Tie var izpausties dažādos veidos – kā miega traucējumi, depresija, ēšanas traucējumi, trauksme vai panikas

lēkmes. Ja attopaties šādā situācijā, vēlams doties pie ģimenes ārsta, apmeklēt klīnisko psihologu, psihoterapeitu vai psihiatru. Bērniem palīdzību vajadzētu meklēt pie skolas psihologa, kuru izglītības iestāde reemigrējušam bērnam var pieprasīt, ja gadījumā tāds pakalpojums skolā uz vietas vēl nav pieejams. Ārpus skolas vēlams vērsties pie bērnu klīniskā psihologa vai psihoterapeita. Latvijā psihologu un psihoterapeitu pakalpojumi lielākoties pieejami privāti, līdz ar to ne visiem būs sasniedzami. Bet ģimenes ārsts var palīdzēt ar nosūtījumu pie valsts apmaksātiem speciālistiem.

Lai izprastu situāciju dažādību, ieskatam dažas tipiskas problēmsituācijas

(un psiholoģes profesores Baibas Martinsones ieteikumi to risināšanai).

1. situācija. Manam pirmsskolas vecuma bērnam ir grūti iejusties bērnudārzā. Viņš neiesaistās grupiņas darbā, noliec stūrī. Radušās uzvedības problēmas gan mājās, gan dārziņā kopš pārcelšanās. Latviešu valodas prasme viņam ir nepietiekama. Uz dārziņu iet negrib nemaz. Pretojas arī gulēt diendusu. Ko darīt?

Varētu palīdzēt saziņa ar audzinātāju, lai kopīgi izveidotu kādu rituālu, piemēram, kā notiks atvadišanās no vecākiem bērnudārzā. Mamma vai tētis palīdzētu bērnam novilkt virsdrēbes un sabučotos, audzinātāja pēc vienošanās nāktu bērnam pretī un tūlīt aicinātu grupas telpā pieiet pie loga, savukārt mamma vai tētis dotos laukā un no pagalma pamātu bērnam ardievas. Var atstāt bērnam kādu mīļlietiņu vai „piemiņas” lietiņu, kas palīdz domāt par vecākiem dienas laikā.

Uzvedības grūtības nereti ir saistītas ar pavājinātu valodas prasmju attīstību.

Pieaugušajiem ir svarīgi verbalizēt bērna emocijas un nodomus, kā arī piedāvāt izvēles, piemēram, ka diendusas laikā ir jābūt gulītiņā, bet nav jāguļ (var skatīties grāmatiņu vai klusi spēlēties ar rotaļlietām).

Ir labi, ja pedagogs izrāda interesi par reemigrējušā bērna pieredzi, piemēram, jautājot par garšīgākajiem ēdieniem, par noteikumiem dārziņā utt.

2. situācija. Manu bērnu pirmajā klasē skolēni sākuši apcelt, jo viņa uzvedība atšķiras no citiem, ir mazliet akcents latviešu valodā, jo dzimis un audzis citā valstī, bet latviski runā. Mani tas ļoti uztrauc. Viņam ir panikas lēkmes, ļoti pārdzīvo apcelšanu. Skola šo problēmu nerisina atbilstoši.

Svarīgi bērnam mācīt aktīvu pieeju situāciju risināšanā. Nereti uz apcelšanu vecāki iesaka reaģēt divējādi – ignorēt vai stāties pretī. Visbiežāk neviens no šiem paņēmieniem nedarbojas. Jau maziem bērniem var mācīt vārdiski iesaistīties, ja tiek aizskarti. Piemēram, var uzdot jautājumus (*Kāpēc tu apsūkājies?, Kāpēc tu man to saki?*), izteikt īsas replikas (*Nu un?*), komentēt (*Žēl, ka tu man neliec mieru*), pārvērst jokā (*Tu laikam par mani vien domā*).

3. situācija. Ģimene pārcēlusies uz Latviju, tēvs ir ārvalstnieks. Bērni latviski runā, bet ne tekoši. Bērnudārzā pirmajā gadā bērniem tika piedāvāts papildu atbalsts, bet kad viņi nonāca skolā, šāds atbalsts vairs netika piedāvāts. Vai par bērna valodas prasmi un reemigrāciju pirmsskolas izglītības iestādei nevajadzētu automātiski informēt skolu?

Vai, novērtējot šo bērnu zināšanas un prasmes skolas gada sākumā, nevajadzēja šāda atbalsta nepieciešamību piefiksēt?

Bez vecāku ziņas šāda informācija parasti netiek nodota no bērnudārza skolai. Ļoti nozīmīga ir vecāku iniciatīva, pastāstot skolai par bērnam nepieciešamo atbalstu. Šādas rekomendācijas var sniegt arī psihologs, logopēds un speciālais pedagogs.

4. situācija. Pārcēlāties abi tikai ar bērnu (sākumskolas vecums), dzīvojam pie maniem vecākiem. Tēvs dzīvo ārzemēs, esam šķīrušies. Bēnam trūkst tēva. Tomēr kopumā dzīves vide bērnam šeit ir daudz veselīgāka.

Gan šajā, gan arī nākamajā situācijā ir būtiski uzturēt kontaktus ar tēvu. Tēva iniciatīva šeit ir noteicošā. Šķiršanās situācijā, ja bērns vēlas sazināties ar tēvu, mātei vajadzētu to veicināt. Ir labi, ja bērns var brīvi komunicēt ar katru no vecākiem, neraizējoties, ka sāpinās, piemēram, māti, stāstot, cik labi pavadīts laiks kopā ar tēvu.

Ja tēvs nedzīvo ģimenē, ir vērts padomāt, lai tikšanās reizēs tēvs pildītu ne tikai izklaides un atpūtas biedra lomu, bet arī kaut ko bērnam mācītu, izrādītu sirsnību un arī izvirzītu noteiktas prasības.

5. situācija. Ģimene pārcēlusies uz dzīvi Latvijā, respektīvi, māte ar sākumskolas vecuma bērniem pārcēlās, **tēvs palika ārzemēs** strādāt. Viņš tiekas ar bērniem, brauc ciemos. Bērni ļoti gaida tēva ierašanos, pārdzīvo katru reizi, kad viņam jādodas prom. Kā var mazināt bēdas?

Papildus tam, kas rakstīts iepriekšējā piemērā, tēvs var sekmēt emocionālu saikni ar bērnu, piemēram, sarakstoties. Var vienoties ar bērnu par kādu vecumam atbilstošu pienākumu, kas bērnam jāpilda tēva prombūtnes laikā. Tad to regulāri pārrunāt un izteikt savu apmierinātību, ļaut bērnam justies vērtīgam un mīlētam.

6. situācija. Bērns dzīvojis valstī, kur daudz saules un ir silts – arī ziemā. Latvijas aukstajā ziemā, ceļoties agri no rīta un vakarā nākot mājās tumsā, **bēnam sanāk maz redzēt dienasgaismu, sauli, dzīve burtiski paiet tumsā.** Tas rada nospiestību situācijā, kad no rītiem tāpat jau grūti piecelties.

Piedzīvojot pārmaiņas, ir labi veidot jaunas tradīcijas un rituālus. Pretējā gadījumā bērnam ir grūti veidot piesaisti jaunajai dzīvesvietai un viņš idealizē iepriekšējo mītnes vietu kā „laimes zemi”, kurā viss bijis labi. Vecāki var padomāt, kā uzturēt emocionālo siltumu ģimenē, kā arī palīdzēt bērnam pieņemt realitāti (tumsu un aukstumu), saglabājot dzīves kvalitāti (neļaut, ka ārējie apstākļi pilnībā ietekmē to, kā bērns jūtas).

7. situācija. Mans **bērns lēni pilda uzdevumus.** Ļoti kautrīgs, negrib skolotāju traucēt, bet dažos priekšmetos redzu, ka vajag palīdzību. Latviski prot, vienīgi liekas, ka skolotāja teikto tulko galvā, lai saprastu, kas jādara, un tikai tad ķeras pie rēķināšanas.

Papildu laika limita piešķiršana ir viens no atbalsta pasākumiem, ko var saņemt skolā. Nepieciešama psihologa vai cita speciālista rakstveida rekomendācija. Tas tiek nodrošināts arī augstākā līmeņa valsts pārbaudes darbos. Ikdienā ne vienmēr var piedāvāt vairāk laika uzdevumu izpildei, bet tad skolotājs var dot mazāku skaitu uzdevumu, lai bērns var iekļauties laikā.

8. situācija. Mans vidusskolas vecuma bērns kopš pārcelšanās ir ierāvis sevī, neko **nestāsta par savām jūtām**, bet redzu, ka kaut kas nav kārtībā, jo, ārzemēs dzīvojot, viņš tāds nebija. Vienubrīd pat bija **radušies ēšanas traucējumi**, tie pārgāja. Latviski runā, problēma nav valoda. Draudzība ar klasesbiedriem tā īsti nav izveidojusies.

9. situācija. Pārcēlāties ar vīru un bērnu no ārzemēm, dēls vēl sākumskolā, drīz apmeklēs pamatskolu. Dēls latviski runā labi. Ārzemēs bija liela, cieša draugu grupa, šeit skolā iet visādi: **ir ticis apcelts.** Dēls šeit īsti nevar iejusties. Kā viņam varu palīdzēt?

Abās situācijās vecāki varētu īpaši pievērsties abpusējas komunikācijas uzturēšanai ar bērnu. Tas nozīmē, ka vecāku atbildes uz bērna stāstīto veicina sarunas turpināšanu. Piemēram, bērns stāsta, ka viņam nepatīk jaunajā klasē. Ja vecāki sarunā problēmu noliedz (*Gan jau viss nokārtosies, un atradīsi draugus*), uzreiz dod padomu (*Esi pats aktīvāks*) vai arī izsaka kritiku (*Ko tu pats esi darījis, lai Tev ietu labāk?*), tas neveicina komunikāciju, un bērns var noslēgties un piedzīvot sajūtu, ka nav vērts par to runāt. Atbildot uz piemērā minēto bērna repliku, vecāki var jautāt, kas tieši notika, ka bērns tā jūtas. Tas mudina bērnu formulēt savu viedokli un izteikt emocijas, kā arī justies uz klausītam un atbalstītam no vecāka puses.

10. situācija: Bērns pārmet vecākiem, ka tā nebija viņa izvēle pārcelties uz Latviju un ka viņam **skolā nav draugu vecāku dēļ**. Vecāki jūtas **vainīgi** par to, ka bērnam ir slikti. Ja nebūtu braukuši, bērnam nebūtu tik grūti.

Situācija liek domāt, ka, paliekot iepriekšējā mītnes zemē, viss būtu kārtībā. To mēs nezinām. Iespējams, pārcelšanās provocēja un aktualizēja kādu attiecību veidošanas un sociālo prasmju aspektu, kas bērnam jau bija, bet ierastajā vidē netika novērots (piemēram, bērnam bija mazs tuvu draugu loks, bet kopumā viņš bija vairāk savrups, pašpietiekams). Jārespektē, ka šķiršanās no draugiem un tik lielas pārmaiņas ir zaudējums, kas rada sāp.

11. situācija. Bērni ir dzimuši Latvijā. Ģimene devusies uz ārzemēm, pēc vairākiem gadiem izlēmusi **atgriezties**. Vecāki jauniešiem nav ļāvuši piedalīties izvēlē – **atgriezties vai nē**. Jauniešiem ir agresija pret visu: vecākiem, skolu kā institūciju, nav draugu utt.

Jaunieša vecumā pašnoteikšanās un sava psiholoģiskā telpa ir svarīga. Līdz brīdim, kad viņš pats varēs pieņemt lēmumus, jāveicina situācijas, kurās viņš izjūt psiholoģisko kontroli pār notikumiem. Vecākiem varētu būt grūti pārvarēt lielā bērna dusmas, tomēr ir iespējams īpaši meklēt mazus pozitīvu attiecību momentus. Šie precedenti rada pamatu, lai attiecības ar vecākiem kopumā saglabātos pozitīvas.

2. CIENĪJAMIE VECĀKI!

Bērni jau ir laime, viņi nes laimi mājās. (R. Blaumanis)

Jūs esat lieliski! Jūs esat pieņēmuši varbūt pat svarīgāko lēmumu savā dzīvē – atgriezties, pārcelties uz dzīvi Latvijā! Pēc negulētām, pārdomu un sarunu piepildītām naktīm, pēc plusu un mīnusu analīzes, pēc sev vien zināma mērķa sasniegšanas svešatnē, pēc dzīves mesta un apmesta kūleņa, pēc klusa, gadu desmitiem sirdī auklēta sapņa piepildījuma, pēc... Katram savs un citāds „pēc”.

Jūsu dzīve būs Latvijā kopā ar bērniem – vieniem vēl pirmsskolas vecuma rotaļu prieks, bet citiem jau pusaudža pasaules redzējums, vēl citiem – jaunības briedums un dzīves nopietnība. Katrs no viņiem – neatkarīga personība, cilvēks ar savām vajadzībām, attieksmēm, emocijām. Šajā atgriešanās un pārcelšanās periodā cieniet bērna personību tikpat stipri, cik mīlat un lolojat bērnu!

Nav bieži dzirdēts, ka reemigrantu ģimene lēmumu atgriezties būtu pieņēmusi kopā ar bērniem. Lielākoties tā ir vecāku veikta izvēle, kaut arī lēmums atgriezties galvenokārt saistīts ar bērnu nākotni. Bērns to pieņem kā nenovēršamu faktu un atbilstoši savai izpratnei, zināšanām, dzīves pieredzei sāk gatavoties jaunajam notikumam – ar satraukumu, bažām par nezināmo, ar skumjām par šķiršanos no līdzšinējiem draugiem. Nereti raisās negatīvas emocijas, nav vēlēšanās doties uz Latviju, kas vēlāk rada grūtības iejusties Latvijas skolā un ir cēlonis mācību problēmām, kā arī ietekmē iepazīšanos ar jauniem draugiem. Tas varētu izpalikt, ja vien **laikus tiktu iesēta atgriešanās vēlmes sēkliņa, ja viss tiktu darīts kopā ar bērnu** (ievērojot vecumposma īpatnības), – arī viņš tad justos iesaistīts šī svarīgā lēmuma pieņemšanā.

Vecāki labāko no dzīvē pieredzētā vēlas nodot bērnam. Arī skolas un mācību pieredzi (sadarbībā ar skolotājiem iegūto, tradīcijas utt.). Bet tā ir jūsu, vecāku, pieredze, kas iegūta citā laikā, pastāvot citām prasībām, turklāt atšķiras arī notikumu uztvere. Bērns dzīvo un mācās mūsdienu laikmetā, kad ir pieejamas un tiek piedāvātas pavisam citas iespējas, viņa personība ir atšķirīga. Vecāku kurpes viņam nederēs. Atcerieties to, izvēloties skolu savam bērnam, protams, ja vien pastāv izvēles iespējas.

Izglītības iestāde ar prestižu vārdu, augstiem sasniegumiem mācību priekšmetu olimpiādēs, izcilām skolēnu sekmēm... Nenoliedzami, vecāki vēlas savu bērnu redzēt šādas skolas audzēkņu sarakstā. Bet – vai skolēns ar vēl nepilnīgu latviešu valodas prasmi spēs veiksmīgi apgūt sarežģītās zinības, vai adaptācija sākumposmā noritēs tik viegli, lai viņš piedalītos olimpiādēs, vai skolai būs pietiekama pieredze darbā ar reemigrējušiem skolēniem, lai skaidrotu vienkāršus un skolēniem pat zināmus jautājumus individuālās nodarbībās vai mācību stundās – bet dzimtajā valodā? **Ne vienmēr prestižais un populārais būs piemērotākais.**

Noskaidrojiet, kurās skolās jau mācās bērni no reemigrējušām ģimenēm, kāda ir skolas pieredze, vai skola izprot tieši jūsu situāciju. Bērns veiksmīgāk ieklausies kolektīvā un sekmīgi apgūs papildu zinības skaitliski mazākā klasē, kur skolotājs ar skolēnu vairāk var strādāt individuāli. Varbūt tieši tas izrādīsies pirmais veiksmīgais solis tālākajam startam prestižā skolā.

Sazinieties ar iespējamo skolu Latvijā vēl pirms atgriešanās. Tas ir vienkārši – vismaz gadu iepriekš uzrakstiet e-pasta vēstuli, izmantojiet telefonzvana iespējas. Informējiet par saviem nodomiem, specifiskām vajadzībām, pastāstiet par bērna zināšanām un prasmēm. Iespējams, pamazām varat iejusties skolas dzīvē un mācību prasībās attālināti. **Atveriet skolas durvis, vēl esot tālumā.** Bērna skola būs

arī jūsu skola. Izglītības iestāde tikai priecāsies par šādu iepazīšanos, jo arī viņi plāno darbus, resursus, iespējas, mācās paši visam jaunajam, mazāk zināmajam.

Mācības, iejušanos skolas kolektīvā neatstājiet tikai skolas un bērna atbildībā, iesaistieties arī paši. Uzdodiet interesējošos jautājumus, pastāstiet, kā bērns jūtas vakaros pēc skolas, kāds ir viņa noskaņojums, kas viņā rada bažas vai prieku, informējiet, kāda bija pieredze ārvalsts skolā, iesaistieties kopā ar bērnu klases vai skolas dzīvē, pasākumos, dalieties pieredzē par dzīvi un norisēm ārpus Latvijas. Mācieties ar bērnu latviešu valodu, pildiet kopā sarežģītākos uzdevumus. Esiet trīspusējas sadarbības partneri. Jūs to drīkstat darīt, un tas ir pat vēlams.

Bērna adaptācijai skolā palīdzēs iejušanās vienaudžu vidē. Ja ārvalstīs bērns mācījies 5. klasē, bet Latvijas skolā tā būs 3. klase – tā nav nedz viņa noniecināšana, nedz viņa zināšanu vērtējums. Gluži pretēji – bērnam tiek piedāvāts mācīties vecumam atbilstošā klasē. Nepārdzīvojiet paši un skaidrojiet to bērnam. Vai jūs vēlētos, ka vecākie klasesbiedri diskutē par pirmo ballīšu iespaidiem, pusaudžu dzīves aktualitātēm, bet jūsu bērnam vēl saistošas bērnības tēmas?

Reiz kāda ģimene stāstīja par Latvijā piedzīvoto bērna emociju gammu – no saviļņojoša prieka par atgriešanos līdz dziļam pesimismam. Ģimene Latviju un tuviniekus apciemojusi reizi gadā – vasaras pilnbriedā, kad nav nekādu ikdienas pienākumu un atbildības, kad vasaras brīvība lutina, kad esi it kā mājās, bet tomēr ārpus ikdienišķā. Bērnam šķita, ka tāda dzīve Latvijā būs vienmēr, tāpēc sākumā bijis liels prieks un pacilātība. Taču ikdienai ir sūra garoza: neveiksmes, pienākumi, smags darbs, grūtības, lietai rudens vakari un slapjdraņķa ziema. Bērna sajūsma par dzīvi Latvijā arvien vairāk un vairāk saruka. Viņš neieguva to, ko bija iepriekš piedzīvojis un ko cerējis saņemt, dzīvojot Latvijā, viņa dzīves pieredze vēl nebija tik liela, lai jau iepriekš spētu analizēt un saprast visu. Sagatavoties jaunajai dzīvei būtu palīdzējušas sarunas, dažādu videomateriālu skatīšanās, fotogrāfijas, apraksti, saziņa ar tuviniekiem par to, kas būs jāpaveic, kam jāgatavojas, ka ikvienas grūtības ir pārvaramas, ja visi ir kopā un cits citam palīdz. Vecākiem tas šķiet pašsaprotami, bet ne bērnam.

Nesalīdziniet! Nesalīdziniet jau pirmajā gadā bērna mācību sasniegumus Latvijā ar sasniegumiem iepriekšējā mītnes zemē. Nesalīdziniet bērna zināšanu un prasmju līmeni ar pārējo klasesbiedru vērtējumu. Bērnam šī ir jauna situācija, jaunas prasības, valodas grūtības. Nesalīdziniet savus sasniegumus attiecīgajā vecumā ar sava bērna sasniegto. Katram tas būs atšķirīgi. Nesalīdziniet skolas Latvijā un iepriekšējā mītnes zemē. Katrā valstī ir savas tradīcijas, pieredze, mērķi un uzdevumi, ekonomiskā situācija. Nenoliedzami, ir lietderīgi mācīties vienam no otra, tiekties uz labāko, un Latvijā to dara, bet – nesalīdziniet. Mēdz teikt, ka salīdzināšana ir problēmu un nesaprašanās cēlonis. Labāk uzdodiet jautājumus, noskaidrojiet, izstāstiet pieredzi, paskaidrojiet. Svarīgākais ir sarunāties, arī vecākiem ar skolotājiem.

Pārceļšanās uz dzīvi Latvijā vecākiem parasti ir emocionālas un organizatoriskas spriedzes papildīts notikums. Vai pietiek spēka un prasmju savas bažas, neziņu, problēmas kaut neapzināti nenodot bērniem, neiesaistīt viņus? Saglabāiet mieru, lai palīdzētu mazākajam, jaunākajam ģimenē, kura dzīves pieredze nav tik plaša. Viņam adaptācijas periodā visvairāk būs nepieciešams tuvinieku atbalsts, miers un mīlestība. Vecāku stress un trauksme kā dadzis var pielipt bērna dvēselei. Saudzējiet to!

Latviju par savām jaunajām mājām nereti sauc arī tie ģimenes locekļi, kuri pirmo reizi iepazīst šo zemi, par to dzirdējuši nostāstos vai vērojuši skaistās fotogrāfijās, bet apciemojuši vien pāris reizi dzīvē. Cilvēki, kuri mīl un ciena savas dzimtas zemes tradīcijas, vēsturi, tikumus, laikapstākļus, dabu. Arī viņiem tāpat kā jūsu bērnam ir vēlme un vajadzība apgūt latviešu valodu, iepazīt vietējo sabiedrību, būt pieņemtam te, jaunajās mājās. Runājiet ģimenē latviešu valodā, nepielāgojieties, pamanot pirmās valodas grūtības. Pielāgošanās ir vieglākais ceļš, bet viņu prieks par pirmajiem izteiktajiem vārdiem, teikumiem, stāstiņu

**Esiet
sadarbības
partneri!**

Nesalīdziniet!

**Saglabāiet
mieru!**

latviešu valodā būs tikpat liels kā bērnam par pirmo izrunāto vārdu. Lai tētis vai mamma mācās kopā ar bērnu, viens otram palīdz. Nekautrējieties lūgt padomu skolai. Skola allaž ir bijusi gaismas pils, kur iegūt zināšanas un atbalstu.

Palīdzēsim arī bērnam – viņam būs grūti, ja ģimenē turpināsiet runāt jau ierastajā saziņas valodā, nevis latviešu valodā, bet bērnam mācībvaloda skolā būs latviešu valoda. Bērns var būt padomdevējs tētim vai mammai. Mācot citus, vislabāk iemācāties paši.

Ģimenēs, kurās apvienojušās dažādu tautu tradīcijas un pieredze, ir svarīgi izturēties ar cieņu un izprast gan latviešu, gan otras tautas tradīcijas, vēsturi, pieredzi, ikdienas dzīves un sabiedrības atšķirības. Iepazīstot un izprotot atšķirīgo, iepazīstam sevi. Stāstiet par Latviju saviem ģimenes locekļiem vēl pirms pārcelšanās. Lai nerodas situācijas, kad jaunā mājvieta atkal ir jāatstāj, jo kāds no ģimenes te nevar iedzīvoties ne emocionāli, ne fiziski, viņam ir smagi un grūti, viņš jūtas, kā pazaudējis sevi. Tas ir tik saprotami, ka šādas situācijas sekmē došanos atpakaļ. Ne vienmēr un ne visu pārdzīvoto šādos brīžos bērns izteiks vārdos, grūtums paliks viņa emocionālajā pārdzīvojumā, kas, iespējams, sāpinās, radīs apjukumu, neziņu, iespaidos viņa dzīvi nākotnē.

Bērni ir laime ģimenē, bērni ir Latvijas valsts nākotne. Viņi ir tie, kas veido Latvijas rītdienu ar savu no bērības mantoto pieredzi, ar savām zināšanām, prasmēm un sirds bagātību.

Cerams, ka šajā ceļvedī radīsiet ierosmi, kā atbalstīt bērnu veiksmīgai dzīvei Latvijā.

3. BĒRNU (RE-)INTEGRĀCIJA LATVIJAS IZGLĪTĪBAS SISTĒMĀ

Izglītības ieguves iespējas, kā liecina gan mobilitātes, reemigrācijas un izglītības pētījumi [Kolčanovs, Tūna, Zankovska-Odina 2014; Ose 2015; Ziņojums 2014], gan šo ieteikumu autora pieredze, konsultējot un atbalstot bērnus un vecākus, kuri ir atgriezušies vai plāno atgriezties Latvijā, **ir viens no pamatjautājumiem, kas lielā mērā ietekmē ģimenes lēmumu ierasties un izvēli dzīvot un mācīties Latvijā.**

Tādēļ šajā rakstā tiks sniegti ieteikumi vecākiem, lai palīdzētu risināt jautājumus, kas saistīti ar izglītības ieguvu bērniem (skaidrojot normatīvo aktu prasības, izglītības un pārvaldes iestāžu kompetenci un darba specifiku, kā arī iespējamo rīcību izvēles situācijā). Tā kā lēmums par iespējamo izglītības ieguves veidu un izglītības iestādi parasti tiek pieņemts ilgstošā laikā posmā, ieteikumi ir grupēti divās daļās: **rīcība, atrodoties vēl iepriekšējā mītnes zemē** un lemjot par izglītības ieguves iespējām Latvijā un/vai latviešu valodā, un **rīcība, ierodoties Latvijā** un uzsākot sadarbību ar dažādām institūcijām.

1. Kā liecina pieredze, dzīvojot ārvalstīs, ģimenes bieži sāk interesēties par izglītības programmu piedāvājumu, dažādu izglītības iestāžu darba specifiku Latvijā, un meklē iespējas, kā pilnveidot bērnu latviešu valodas prasmi utt.¹ Šajā gadījumā ir vairāki rīcības varianti, piedāvātos risinājumus turklāt var izmantot vienlaikus.

- Ja ir iespējams, ieteicams apmeklēt nodarbības tuvākajā latviešu diasporas nedēļas nogales skolā. Latvijas Republika atbalsta diasporas skolu darbību [Atbalsts izglītībai 2020], ir izstrādājusi Diasporas izglītības vadlīnijas, kuru mērķis „ir sekmēt latviskās identitātes un latviešu valodas saglabāšanu diasporā, nodrošinot un attīstot latvisko izglītību” [Vadlīnijas 2019, 1]. Latviešu valodas prasmes nostiprināšanai ir iespējams izmantot arī Latviešu valodas aģentūras materiālus, īpaši vietnē „Māci un mācies latviešu valodu” [Māci un mācies].
- Var izvēlēties tālmācības izglītības programmu, vienlaikus turpinot mācības mītnes valsts izglītības iestādē. Atsevišķas ģimenes to ir darījušas. Tālmācība, ievērojot Izglītības likumā noteikto, ir „izglītības ieguves forma, kādā izglītojamais izglītības iestādes īstenotas izglītības programmas saturu apgūst patstāvīgi individuālā veidā, izmantojot izglītības iestādes piedāvātus īpaši strukturētus mācību materiālus, dažādus tehniskos un elektroniskos saziņas līdzekļus” [Izglītības likums]. Tālmācības izglītības programmas (sākot ar 1. klasi) Latvijas Republikā piedāvā vairākas pašvaldību un privātās izglītības iestādes. Pilnu informāciju par šādām izglītības iespējām var iegūt Valsts izglītības informācijas sistēmā [VIIS] sadaļā „Iestādes”, meklējot tālmācības izglītības programmas.
- Sazinoties ar izvēlēto Latvijas izglītības iestādi, var noskaidrot tās darbības specifiku.² Gandrīz katrai izglītības iestādei ir arī sava tīmekļvietne, kur aprakstā par skolas darbību ir pieejams ikgadējais izglītības iestādes pašnovērtējuma ziņojums. Šajos ziņojumos ir apkopota informācija par izglītības iestādes sasniegumiem, izglītības programmām, mācību specifiku, pedagogu un atbalsta personāla (piemēram, logopēda, psihologa, sociālā pedagoga) pieejamību, izglītības programmu akreditāciju

¹ Informāciju par Latvijas izglītības sistēmu sk. *Izglītība Latvijā* [tiešsaiste]. Akadēmiskās informācijas centrs, 2018 [skatīts 02.02.2021]. Pieejams: <http://www.aic.lv/portal/izglitiba-latvija>

² Latvijas Republikā, ievērojot Izglītības likuma 57. pantā noteikto, bērnu vecākiem ir tiesības izvēlēties izglītības iestādi, kurā bērns iegūst izglītību.

(akreditācija piešķir izglītības iestādei tiesības izsniegt Latvijas valsts atzītos izglītības dokumentus). Tomēr ar izvēlēto izglītības iestādi ir ieteicams sazināties elektroniski vai arī telefoniski, lai precīzi noskaidrotu izglītības piedāvājumu, dažādas (atbalsta) iespējas, informētu par savu bērnu, viņa līdzšinējo izglītību, latviešu valodas prasmi, uzzinātu par iestādes pieredzi darbā ar reemigrējušiem izglītojamajiem utt., attiecīgi ļaujot pedagogiem savlaicīgi sagatavoties bērna uzņemšanai. Pozitīva komunikācija ar izglītības iestādi dažreiz vainagojas ar īslaicīgām mācību vizītēm, lai bērnam pamazām būtu iespējams iejusties Latvijas skolā, iepazīt pedagogus un saņemt konsultācijas un mācību materiālus pirms ierašanās Latvijā.

Ja ir grūti izvēlēties konkrētu izglītības iestādi, vēlams sazināties ar pašvaldības izglītības pārvaldi vai izglītības speciālistu.³ Šī saziņa ļaus noskaidrot arī atbalsta iespējas un piedāvājumu reemigrējušajiem bērniem pašvaldībā.

Savukārt informāciju par augstākās izglītības iespējām var iegūt ne tikai Latvijas augstskolu un koledžu tīmekļvietnēs, bet arī portālā „Study in Latvia” (<http://www.studyinlatvia.lv/>), kas vairāk ir paredzēts studējošo piesaistei no ārvalstīm.

Tāpat informāciju un konsultācijas par Latvijas izglītības iestādēm var saņemt Izglītības un zinātnes ministrijā (www.izm.gov.lv) un Izglītības kvalitātes valsts dienestā (www.ikvd.gov.lv).

Konsultācijas par izglītības ieguves jautājumiem, atbalsta un palīdzības iespējām sniedz arī reģionālie koordinatori, kuri nodarbojas ar reemigrācijas jautājumiem (<https://www.paps.lv/>).

2. Savlaicīgi apzinot izglītības ieguves iespējas, var atvieglot bērna (re-)integrāciju izglītībā pēc atgriešanās Latvijā. Jāņem vērā, ka Latvijā ir obligāta bērnu no piecu gadu vecuma sagatavošana pamatzglītības ieguvei un pamatzglītības programmas apguve līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai. Pirmsskolas izglītības programmas īsteno pirmsskolas un citas izglītības iestādes (piemēram, sākumskolas, pamatskolas), kuras licencējušas atbilstošo programmu, kā arī ģimene, „saņemot metodisku palīdzību izglītības iestādē, kura īsteno licencētu pirmsskolas izglītības programmu, vai pirmsskolas izglītības konsultatīvajā centrā” [Izglītības likums; Vispārējās izglītības likums].

Savukārt pamatzglītības ieguvi bērns sāk tajā kalendārajā gadā, kurā izglītojamajam aprit septiņi gadi. Ņemot vērā bērna veselības stāvokli un psiholoģisko sagatavotību, mācības pamatskolā var sākt vienu gadu agrāk saskaņā ar vecāku vēlmēm vai vienu gadu vēlāk, pamatojoties uz ģimenes ārsta atzinumu.

Privātajā izglītības iestādē bērns tiek uzņemts, ievērojot noslēgto vienošanos starp bērna vecākiem un izglītības iestādi, savukārt pašvaldību izglītības iestādē – ievērojot pašvaldībā apstiprināto izglītojamo uzņemšanas kārtību (īpaši pirmsskolas izglītības iestādēs).

Izglītojamo uzņemšana vispārējās izglītības iestādē notiek, pamatojoties uz vecāka, likumiskā pārstāvja vai pilngadību sasnieguša izglītojamā iesniegumu. Ja izglītības iestāde atsaka uzņemšanu, direktoram ir pienākums rakstiski informēt iesnieguma iesniedzēju par uzņemšanas atteikumu un tā iemesliem, kā arī pienākums informēt pašvaldību par šādu situāciju. Pašvaldība, ja nepieciešams,

Atgriežoties Latvijā, ir svarīgi nezaudēt laiku un nekavējoties uzsākt izglītības programmas apguvi, ļaujot bērnam saņemt paredzēto atbalstu. Nav pieļaujamas situācijas, kad, piemēram, ģimene Latvijā ir atgriezusies martā un ir nolēmusi, ka 12 gadus vecais bērns turpinās izglītības ieguvi ar jauno mācību gadu.

Ikvienam bērnam obligātajā izglītības vecumā ir jāmācās izglītības iestādē!

³ Informāciju par izglītības pārvaldi vai izglītības speciālistu ir ieteicams meklēt konkrētas pašvaldības tīmekļvietnē.

informē vecākus par brīvajām vietām citās pašvaldības administratīvajā teritorijā esošajās izglītības iestādēs. [MK noteikumi Nr. 591]

Uzņemot izglītojamo, kurš ir ieradies no ārvalstīm, Latvijas vispārējās izglītības iestādē un lemjot par nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem, ir būtiski izvērtēt līdzšinējo izglītību, tostarp apzināt, kāda ir izglītojamā mācību pieredze Latvijā. Uzņemšanas process izglītības iestādē ir atspoguļots tabulā.

Tabula. Izglītojamā, kurš ir ieradies no ārvalstīm, uzņemšana Latvijas vispārējās izglītības iestādē [MK noteikumi Nr. 591, 30. un 31. punkts]

Izglītojamais, kurš iepriekš ir mācījies Latvijā, atgriežas no mācībām citā valstī	Citas valsts izglītojamais, kurš iepriekš nav ieguvis izglītību Latvijā
Izglītības iestāde	
1. Pieprasa no izglītojamā vecākiem vai pilngadīgā izglītojamā dokumentus, kas raksturo un apliecina citā valstī apgūto mācību saturu un mācību sasniegumu vērtējumu.	1. Pieprasa no izglītojamā vecākiem vai pilngadīgā izglītojamā dokumentus (ja tādi ir), kas raksturo un apliecina citā valstī apgūto mācību saturu un mācību sasniegumu vērtējumu.
—	2. Ar direktora rīkojumu izveido izglītojamā mācību sasniegumu vērtēšanas komisiju triju pedagogu sastāvā, lai novērtētu izglītojamā valodu prasmes, apgūto mācību saturu un mācību sasniegumus.
2. Vērtē iesniegtos dokumentus un izglītojamā mācību sasniegumus, pieaicinot izglītojamo un viņa vecākus vai pilngadīgo izglītojamo.	3. Vērtē iesniegtos dokumentus un izglītojamā mācību sasniegumus, pieaicinot izglītojamo un viņa vecākus vai atbildīgo amatpersonu, vai izglītojamo, kurš sasniedzis pilngadību.
3. Uzņem izglītojamo viņa vecumam un vajadzībām atbilstošā klasē, ievērojot iepriekš apgūtā mācību satura pēctecību.	4. Uzņem izglītojamo viņa vecumam un vajadzībām atbilstošā klasē, ievērojot iepriekš apgūtā mācību satura pēctecību.
4. Ar direktora rīkojumu nosaka viena mācību gada laikā īstenojamās valsts finansētos atbalsta pasākumus obligātās pamatzglītības ieguvei – latviešu valodas prasmes pilnveidei un mācību priekšmetu „Latviešu valoda” vai „Literatūra”, vai „Latviešu valoda un literatūra”, „Sociālās zinības”, „Latvijas vēsture”, kā arī to mācību priekšmetu apguvei, kuri atšķiras Latvijas un izglītojamā iepriekš apgūtajā izglītības programmā.	5. Ar direktora rīkojumu nosaka viena līdz triju mācību gadu laikā īstenojamās valsts finansētos atbalsta pasākumus obligātās pamatzglītības ieguvei – latviešu valodas prasmes pilnveidei un mācību priekšmetu „Latviešu valoda” vai „Literatūra”, vai „Latviešu valoda un literatūra”, „Sociālās zinības”, „Latvijas vēsture”, kā arī to mācību priekšmetu apguvei, kuri atšķiras Latvijas un izglītojamā iepriekš apgūtajā izglītības programmā.

Kā redzams tabulā, izglītojamo, kurš ir ieradies Latvijā, uzņem viņa vecumam un vajadzībām atbilstošā klasē, vienlaikus nosakot atbalsta pasākumus. Visbiežāk papildus Ministru kabineta noteikumos minētajiem mācību priekšmetiem palīdzība tiek sniegta arī matemātikā, bet latviešu valodas prasmes nostiprināšanai izmanto fakultatīvo nodarbību un interešu izglītības (t. i., pulciņu) iespējas. Ir pašvaldības, kurās papildu atbalsta pasākumus izglītojamajiem, kuri ir ieradušies no ārvalstīm, piedāvā ne tikai izglītības iestāde, kurā izglītojamais ir uzņemts, bet arī bērnu un jauniešu centri un citas izglītības iestādes utt.

(par šīm iespējām ir jāinteresējas vietējā pašvaldībā). Samērā bieži atbalsta sniegšanā ir iesaistīti citi speciālisti – logopēdi, psihologi un sociālie pedagogi.

Ja, mācoties ārzemēs, ir iegūti izglītības dokumenti, kas apliecina noteiktas pakāpes, piemēram, pamatizglītības, vidējās izglītības, augstākās izglītības, ieguvi, to atzīšanai ir jāvērsas Akadēmiskās informācijas centrā (www.aic.lv). Pamatojoties uz šī centra izziņu, lēmumu par izglītības dokumenta atzīšanu pieņem Izglītības un zinātnes ministrija – izglītības turpināšanai pamatizglītības vai vidējās izglītības pakāpē, augstskola – studiju turpināšanai. [Izglītības likums, 11.1. pants]

Ja izglītojamais ārvalstīs ir ieguvis pamatizglītību (t. i., izglītību, kura ir līdzvērtīga Latvijas deviņu klašu izglītībai) un vēlas Latvijā iegūt vidējo izglītību, ievērojot vidējās izglītības standartā [MK noteikumi Nr. 416] noteikto, – sākot mācības vidējās izglītības pakāpē, viņam ir tiesības lūgt pielīdzināt ārpus izglītības programmas iegūtās zināšanas, izpratni, prasmes vai pieredzi kursā plānotajiem sasniedzamajiem rezultātiem, attiecīgi iegūstot atbrīvojumu no daļas vai visa atbilstošā kursa apguves.

Cita ikvienam pieejama izglītības ieguves iespēja ir starptautisko skolu piedāvājuma izmantošana. Saskaņā ar vienu no jaunākajiem Latvijas likumiem – Starptautisko skolu likumu – tā ir „Latvijas Republikā reģistrēta juridiskās vai fiziskās personas dibināta izglītības iestāde, kura Latvijas Republikā īsteno citas Eiropas Savienības vai Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts, Eiropas skolu augstākās valdes vai Starptautiskā bakalaurāta organizācijas atzītu izglītības programmu Eiropas Savienības dalībvalstu un Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalstu oficiālajās valodās”, t. i., šobrīd Latvijas Republikā darbojas izglītības iestādes, kuras piedāvā izglītības programmas apgūt angļu, vācu un franču valodā. Vienlaikus šīm skolām ir pienākums nodrošināt latviešu valodas, Latvijas vēstures un kultūras, Latvijas dabas un ģeogrāfijas apguvi. Tomēr jānorāda, ka šīs skolas savus pakalpojumus piedāvā par maksu.

Noslēgumā būtu jāuzsver, ka bērnu no ārvalstīm veiksmīgas (re-)integrācijas pamatatslēga ir savlaicīga komunikācija, kas bērnam un viņa vecākiem ļauj noskaidrot nezināmus un neskaidrus jautājumus, kā arī sadarbībā ar izglītības iestādi risināt konkrētas problēmas. Līdzšinējā pieredze liecina, ka visus sarežģījumus ātrāk vai vēlāk ir iespējams pārvarēt!

Lai bērna mācības būtu veiksmīgas, ir nepieciešama savlaicīga komunikācija, kas bērnam un viņa vecākiem ļauj noskaidrot nezināmus un neskaidrus jautājumus, kā arī sadarbībā ar izglītības iestādi risināt konkrētas problēmas.

Visus sarežģījumus ir iespējams pārvarēt!

LITERATŪRA UN AVOTI

Atbalsts izglītībai 2020 – Atbalsts izglītībai diasporā [tiešsaiste]. VISC, 25.06.2020 [skatīts 02.02.2021]. Pieejams: <https://visc.gov.lv/valval/diaspora.shtml>

Izglītība Latvijā [tiešsaiste]. Akadēmiskās informācijas centrs, 2018 [skatīts 02.02.2021]. Pieejams: <http://www.aic.lv/portals/izglitiba-latvija>

Kolčanovs, B., Tūna, A., Zankovska-Odiņa, S. (2014) *Ikviens ir gaidīts skolā!* Metodiskais materiāls pedagogiem jauniebraukušo skolēnu un viņu ģimeņu iekļaušanās sekmēšanai [tiešsaiste]. Rīga [skatīts 22.01.2021]. Pieejams: http://cilvektiesibas.org.lv/media/attachments/30/06/2014/Metodiskais_materials_Ikviens_ir_gaidits_skola.pdf

Māci un mācies – Māci un mācies latviešu valodu [tiešsaiste]. LVA tīmekļvietne, 2020–2021 [skatīts 23.01.2021]. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/>

Ose, L. (2015) Skolotāja faktors: pedagogi dialogā ar bērniem un jauniešiem, kas atgriezušies Latvijā [tiešsaiste]. Grām.: *Radot iespējas attīstībai: diasporas bērnu un jauniešu izglītībai*. Red. A. Lulle, E. Kļave; LU Diasporas un migrācijas pētījumu centrs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 185.–204. lpp. [skatīts 23.01.2021]. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/diaspora/Diasporas_berni_makets.pdf

PAPS: Palīdzam atgriezties pašu sētā [tiešsaiste]. VARAM, 2020 [skatīts 04.02.2021]. Pieejams: <https://www.paps.lv>

Study in Latvia: National guide to higher education in Latvia for international students [online]. The State Education Development Agency of Republic of Latvia [cited 04.02.2021]. Available: <http://www.studyinlatvia.lv/>

Ziņojums 2014 – Par analītisko izpēti „Vispārējās izglītības iestāžu izglītojamo, kuri atgriezušies no mācībām citā valstī, iekļaušanās Latvijas izglītības sistēmā” [tiešsaiste]. Ziņojums, 20.10.2014., Nr. 1-17/6., IKVD [skatīts 23.01.2021]. Pieejams: https://ikvd.gov.lv/wp-content/uploads/2018/03/20102014_117_6_ZINOJUMS_PAR_ANAL_lab.pdf

VIIS – Valsts izglītības informācijas sistēma [tiešsaiste]. IZM, 04.09.2020 [skatīts 04.02.2021]. Pieejams: www.viis.lv

NORMATĪVIE AKTI

Izglītības likums [tiešsaiste]. Saeima, 29.10.2021. Likumi.lv [skatīts 20.01.2021]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/50759-izglitibas-likums>

MK noteikumi Nr. 416 – Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem [tiešsaiste]. Ministru kabineta noteikumi Nr. 416, 03.09.2019. Likumi.lv [skatīts 04.02.2021]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309597-noteikumi-par-valsts-visparejas-videjas-izglitibas-standartu-un-visparejas-videjas-izglitibas-programmu-paraugiem>

MK noteikumi Nr. 591 – Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās, speciālajās izglītības iestādēs un speciālajās pirmsskolas izglītības grupās un atskaitīti no tām, kā arī pārcelti uz nākamo klasi [tiešsaiste]. Ministru kabineta noteikumi Nr. 591, 13.10.2015. Likumi.lv [skatīts 20.01.2021]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/277597-kartiba-kada-izglitojamie-tiek-uznemti-visparejas-izglitibas-iestades-un-specialajas-pirmsskolas-izglitibas-grupas>

Starptautisko skolu likums [tiešsaiste]. Saeima, 02.07.2020. Likumi.lv [skatīts 04.02.2021]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315996-starptautisko-skolu-likums>

Vispārējās izglītības likums [tiešsaiste]. Saeima, 10.06.1999. Likumi.lv [skatīts 04.02.2021]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=20243>

VALSTS IESTĀŽU TĪMEKĻVIETNES

Akadēmiskās informācijas centrs (www.aic.lv)

Izglītības kvalitātes valsts dienests (www.ikvd.gov.lv)

Izglītības un zinātnes ministrija (www.izm.gov.lv)

II.

Pieredzes stāsti

4. TRĪSSTŪRU DZĪVE APĻU KARALVALSTĪ

Pirms pāris gadiem mana draudzene Džena no Anglijas, kura ilgāku laiku bija nodzīvojusi Austrālijā, mēģināja rast atbildi uz jautājumu, kas viņa īsti ir un kā viņa jūtas, pēc vairākiem gadiem atgriežoties dzimtenē. Saviem draugiem *Facebook* saziņas vietnē viņa nosūtīja saiti uz kādu rakstu, kurš radies Neiomijas Hetavejas (*Naomi Hattaway*) kustības „Esmu trīsstūris” ietekmē. Šķiet, N. Hetavejas redzējums vislabāk raksturo reemigrantu situāciju.

Man patīk pasakas, un tāpēc es viņas ideju pārstāstīšu šādi: „Reiz Apļu karaļvalstī dzīvoja Aplis, kurš nolēma apmesties uz dzīvi Četrstūrījā, kur dzīvoja četrstūri. Aplim sākumā bija grūti pie četrstūriem, taču ar laiku viņš iedzīvojās. Pēc ilgiem gadiem aplis nolēma atgriezties Apļu karaļvalstī, bet kaut ko viņš nebija pamanījis – izrādījās, viņš no apla kļuvis par citu figūru – par trīsstūri. Aplis to sākumā nesaprata, kā gan tā – viņš taču ir atgriezies dzimtenē! Tomēr tieši tas, kas notika ar viņu, ierodoties Četrstūru karaļvalstī, atkārtojās atgriežoties Apļu zemē – viņam visa dzīve bija jāsāk no jauna. Un viņam bija grūti iekļauties iepriekšējā vidē. Izrādījās, nav viegli saprasties ar apliem. Trīsstūris ļoti nobēdājās...” Pasaku gribētu pabeigt ar daudzpunkti. Ko Trīsstūris varēja darīt?

Varbūt pirms došanās atpakaļ Trīsstūrim vajadzēja iztēloties kādu citu ģeometrisku figūru – Maslova vajadzību piramīdu. Ņemot vērā vajadzību hierarhiju, katram reemigrantam būtu jāsastāda savs jautājumu un atbilžu saraksts. Ar atbildēm būtu jātiek skaidrībā pirms atgriešanās. Tālāk aprakstā pirmo hierarhijas pakāpi aplūkosim kopā ar otro.

- Fizioloģiskās jeb pamata vajadzības un drošība, aizsargātība. **Nesapņo, esi reālists.** Vai tu saproti, kur atgriezies – Latvija ir valsts, kas nav bagāta ar resursiem. Tātad sociālajām garantijām (īpaši slimiem un veciem) un cilvēka drošībai netiks atvēlēts daudz līdzekļu. Uzdod sev jautājumus (pat ļoti neierastus): *Kur es dzīvošu?, Kur es strādāšu?, Vai esmu praktisks?, Vai man ir zemes gabaliņš, kas ļautu man sevi nodrošināt ar pārtiku?, Ja palikšu bez darba un bez ienākumiem, vai man ir radnieki, draugi laukos, pie kuriem es varētu strādāt apmaiņā pret ēdienu?, Vai es pats un mani bērni ir veseli?, Kādas būs manas sociālās garantijas?, Kas notiks, kad es palikšu vecs?, Kāda būs mana pensija?, Kura valsts to nodrošinās?* Katram ir atšķirīga situācija, bet daļu atbilžu varētu sniegt Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra.

Arī aizsargātības un drošības sajūtu mums var sniegt līdzcilvēki – *vai cilvēki, uz kuriem esi palāvis, būs tev palīgi?* Publikācijās savā emuārā un citur N. Hetaveja min faktu, jo ilgāk tu esi prom, jo mazāk tu līdzinies apliem, un, atgriežoties Apļu valstī, vairs nesaproties pat ar saviem ģimenes locekļiem un draugiem.

- Piederības apziņa un mīlestība. Ja jau tu tagad esi trīsstūris, **pēc iespējas ātrāk sameklē citus trīsstūrus, t. i., atrodi cilvēkus, kuri atgriešanās procesu jau ir izdzīvojuši** un var dalīties pieredzē ar savām problēmām un to risinājumiem. Nav jāizgudro velosipēds no jauna. Interneta vietnē *Facebook* Latvijas reemigrantu ģimenēm ir izveidota saziņas grupa. Angļu valodā ir teiciens „Happy wife, happy life” (‘laimīga sieva, laimīga dzīve’). Ja jūs būsiet pārliecināti, ka rīcība bijusi pareiza, arī pārējie ģimenes locekļi būs droši par to, ka ir rīkojušies pareizi reemigrējot. Un reizēm pat apkārtējie nav svarīgi, ja vien ģimenē esat laimīgi, mīlēti un saprasti. Padomājiet par pārējiem ģimenes locekļiem: savu partneri,

bērniem. *Kā viņi ieklausies, un kur viņi ieklausies?* N. Hetaveja raksta, ka trīsstūru bērni vairs nav trīsstūri, bet gan zvaigznes. Tātad arī jūsu „zvaigznēm” vajag atrast savu vidi. Ja tavs partneris ir četrstūris, vai viņš ieklausies Aplū zemē? Šķiet, visgrūtāk atbraukt atpakaļ ir pusaudžiem, jo viņiem ārvalstīs paliek pirmie īstie draugi. Iespējams, **ir kāda sociālās saziņas vietne jauniešiem un pusaudžiem reemigrantiem**, lai viņi tur var publiskot savas pārdomas un stāstus.

Par to, kā iekļauties izglītības iestādēs, ir runāts jau citās šī bukleta publikācijās, tomēr jāatceras, ka **skola nav vienīgā vieta, kur bērni var atrast draugus**. Latvijā ir ārpusskolas interešu pulciņi, sporta pulciņi, pusaudžu un jauniešu interešu grupas, skauti un gaidas utt. Vecākiem būtu jāzina arī par šīm iespējām, jo varbūt darbošanās kādā interešu jomā būs **bērna sapņa piepildījums un veiksmīga iesaistīšanās motivācija** pusaudzim. Dažādas informācijas un reklāmas lapiņas parasti var atrast pie izejas skolās, bērnudārzos vai uz ziņojumu dēļa. Tās lieti noder arī pēc atbraukšanas.

- Cieņa, novērtējums un atzīšana. Lai cik apnicīgi tas neskanētu – katrs ir pats savas laimes kalējs. Jāsaprot, ka ne skola, ne citas ģimenes, ne arī valsts institūcijas nav ienaidnieki, viņi tikai gaida, **lai jūs paši būtu aktīvi**. Ideāli, ja jūs neļautu bērnam aizmirst dzimto valodu, tomēr, ja ir gadījies, ka bērnam ir zemāks valodas prasmes līmenis, nekā tas latviešu mācībvalodas skolā nepieciešams, **pilnveidojiet valodas prasmi pirms atgriešanās**. Mazākiem bērniem, kuri neapmeklē bērnudārzu mītnes zemē, var palīdzēt, piemēram, latviski runājoša auklīte. Ja bērns apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi, ļoti labi palīdz piedalīšanās latviešu nedēļas nogales spēļu grupās vai skolās. Bet, ja esat nolēmuši darboties ar bērniem paši, ir pieejami dažādi bezmaksas tiešsaistes mācību palīg līdzekļi.

Latviešu valodas aģentūras (LVA) tīmekļvietnē „Māci un mācies” atrodams informatīvs buklets diasporas vecākiem „Vecāki – pirmie latviešu valodas skolotāji” [Vecākiem 2017] par daudzvalodības priekšrocībām un izaicinājumiem, kurā tiek skaidrots, ko vecāki var darīt mājās, lai pilnveidotu bērnu valodas prasmi. Šajā pašā tīmekļvietnē atradīsiet mācību materiālus dažādām vecumgrupām. Ir arī tīmekļvietne sazinastilts.lv. Skola2030 ir Valsts izglītības satura centra tīmekļvietne, kur var atrast informāciju par mācību satura jautājumiem. Ir arī iespējams nokārtot valsts valodas prasmes pārbaudi, ārvalstīs dzīvojot. Var pievienoties LVA organizēto attālināto mācību *ClassFlow* videi, var mācīties privātskolotāja vadībā. Var izmantot iespēju un gadu pirms pārcelšanās pievienoties kādai no Latvijas tālmācības skolām, lai noskaidrotu, kāda īsti ir bērna valodas prasme un zināšanas. Bērna valodas prasmi varat netieši pārbaudīt, skatoties „Tava klase” mācību videomateriālus – stundas bērniem. Pārlicinieties, vai bērns saprot, par ko runā skolotāji, kas tiek uzdots utt. Iespēju šobrīd ir neiedomājami daudz.

Iegūt cieņu un atzīšanu varat arī, apliecinot savas ģimenes noderīgumu sabiedrībai – pastāstiet, ar ko jūsu ģimene ir īpaša, kāpēc esat dzīvojuši citā valstī. **Iepazīstiniet sabiedrību/skolu ar sevi paši**, atņemiet nepatiesu ziņu izplatīšanas iespējas. Ko lai dara, tāda ir cilvēka daba – runāt par to, ko viņi nezina! Ja esat iemācījušies kaut ko interesantu izgatavot savā mītnes zemē, iemāciet to citiem; ja protat kādu valodu, palīdziet to apgūt citiem. Jūsu iesaistīšanās skolas un sabiedrības dzīvē noteiks, cik ātri tiksīti pieņemti atpakaļ. Ir jāatkausē sabiedrības ledus ar savu rīcību.

Tomēr, ja jums šķiet, ka kāds ir naidīgi noskaņots vai nesniedz atbildes uz jautājumiem, arī te jābūt aktīvam. Ir dažādas organizācijas (Pasaules Brīvo latviešu apvienība – PBLA, Eiropas Latviešu apvienība – ELA, Amerikas Latviešu apvienība – ALA, Latviešu apvienība Austrālijā un Jaunzēlandē – LAAJ, Latviešu nacionālā apvienība Kanādā – LNAK) – diasporas latviešu balsis, tajās parasti darbojas cilvēki, kuri nav „apli”. Ir tīmekļvietne *Latviesi.com*, raidījums „Globālais latvietis” un dažādi plašsaziņas līdzekļi, kas var atspoguļot jūsu viedokli. Vēl vairāk – šobrīd arī Latvijas Republikas Saeimā strādā cilvēki, kuri ir reemigranti, ieskaitot Latvijas Valsts prezidentu. **Cīnieties par sevi, jūs neesat vieni, ir, kas jūs uzklausa**.

- Pašizpausme. Ja pārējās jomās viss ir sakārtots, pašistenošanās vajadzības vairs nav tik sarežģīti realizēt. Latvisko gara mantu apguve skolās un ārpusskolas pulciņos, ir palīdzējusi latvietim izdzīvot

dažādos apstākļos. Tādas vērtības kā vēlme vienmēr kaut ko darīt daudzus ārzemju latviešu izglābusi no problēmām, ar kurām saskārās apkārtējie, esot mājāsēdē (*lockdown*), piemēram, Covid 19 pandēmijas ierobežojumu situācijās. *Facebook* saziņas vietni pārpludināja adītu zeķu, džemperu, šaļļu, mākslas darbu un dabas fotogrāfijas, daži metās dārza darbos, citi pievienojās digitālajiem koriem, vēl citi montēja individuālo deju priekšnesumus utt. Ja latvietis nevar dziedāt un dejojot telpās, viņš to var darīt ārā, ja vien laika apstākļi ļauj, – uz pļotiem, laivās, zem nojumēm un aizmirstos kultūras namos ar lielām platībām. Kultūra atnāca uz laukiem tik tuvu, kā nekad iepriekš – cilvēki ātri pielāgojās apstākļiem. Tādu piemēru ir daudz. Par ko tas liecina? Vai tā ir norāde, ka latvietim ir stiprs izdzīvošanas gēns, viņa radošums un savdabīgais introvertums ir viņa plusi? Izrādās, Latvija ir vieta, kur var noslēpties no pasaules, un arī, pateicoties labajiem interneta sakariem, darboties attālināti. **Novērtējiet to, ko Latvija jums var dot.** Ir laiks pārvērtēt savas prioritātes.

Šis gads, protams, īpaši parādīja Latvijas un arī citu pasaules valstu problēmas – darbaroku trūkumu un attieksmi jomās, kuras ir dzīvībai un dzīvei tik svarīgas. Veselības sistēmas darbinieki, bērnudārza audzinātāji un skolotāji, pārdevēji, autovadītāji un lauksaimnieki; izrādās, ne tikai ārzemēs, bet arī Latvijā ir vajadzīgi šo profesiju pārstāvji. Cerams, šie darbinieki tiks novērtēti un cienīti, kā arī saņems pienācīgu atalgojumu.

Es gribētu, lai mani bērni atgriežas un vēlreiz piedzīvo Latviju, lai viņi saprot, ka tas ir unikāls ģenētiskais kods, kas ir ielikts latviešos, un tāpēc viņi ir īpaši! Pagaidām tas ir tikai sapnis, jo bērni ir sasnieguši pusaudžu vecumu. Kad pabeigs vidusskolu, varēs paši izlemt, „durvis viņiem ir atvērtas”. Viens no maniem bērniem, kurš pagaidām gan vēl neredz sevi Latvijā, vismaz nedēļas nogalēs palīdz latviešu valodas stundās; otrs apmeklē latviešu vidusskolu, ir nokārtojis valsts valodas prasmes pārbaudi un sarunājas ar vecmāmiņu saziņas platformā *Skype*. Esam runājuši par to, kas notiktu, ja mēs pārceltos. Katra viedoklis ir bijis citādāks. Viens šobrīd domā, ka paliktu un dzīvotu pie radiniekiem pašreizējā mītnes zemē, bet otrs, kuru Latvija vēl saista, dara visu, lai neaizmirstu latviešu valodu. Es pieņemšu jebkuru risinājumu, **bērnu lēmums man ir svarīgs.**

Protams, kā jebkurai cilvēkam dažreiz man rodas nožēla par lietām, ko mani bērni ir zaudējuši, nedzīvodami Latvijā.

Es izaugu ciešā saskarē ar saviem vecvecākiem, tās ir manas mīļākās atmiņas. Es noteikti esmu to atņēmusi saviem bērniem, aizbraukdama projām uz tik tālu zemi kā Austrālija, – saikni ar vecvecākiem, īpaši tuviem cilvēkiem, kuri varēja palīdzēt izaugt maniem bērniem par labākiem cilvēkiem. **Ir lietas, ko tikai vecvecāki var jums dot** – brīvu brīdi vecākiem, kad viņi ir noguruši; lēnīgu un prātīgu skatījumu uz dzīvi, sen aizmirstu arodu prasmes utt.

Otrs, kas aizbraucot zaudēts – **saikne ar dabu**. Austrālijas izglītības sistēmā daudzas skolas ir ļoti atrautas no dabas, no izpratnes par dabu. Latvijā manas paaudzes cilvēki tika mācīti dzīvot saskaņā ar apkārtni, pazina kokus, puķes, sēnes utt. Šo dzīves ciklu joprojām var izjust Latvijā. Tas, kas ir neatņemama dzīves sastāvdaļa, – agrie rīti un vēlie vakari vasarā, depresīvi tumšais rudens posms, enerģijas pieplūdums pavasarī un ķermeņa tieksme uz „apvelšanos” rudenī pirms ziemas saliem, atkarība no dabas spēka, dabas likumsakarības, – tas maniem bērniem zudis.

Treškārt, esmu atņēmusi savam talantīgajam bērnam lielisku izglītības sistēmu. Un tagad nonākšu nelielās pretrunās – Latvija taču dodas Skola2030 virzienā? Mainoties izglītības sistēmai, tai kļūstot līdzīgākai angļiski runājošo valstu skolu sistēmām, bērniem atgriezties būs vieglāk.

Tomēr iezogas bažas – vēl kādu laiku atpakaļ bieži no ģimenēm dzirdēju, ka tieši Latvijas akadēmiski orientētā izglītības sistēma ir bijusi viens no pamatiemesliem, lai ģimene atgrieztos. Cilvēki, kuri ieguvuši izglītību Latvijā un ir izbraukuši, pēc tam tikai nedaudz to papildinājuši ārzemēs. Viņi vēlas dot saviem bērniem tādu pašu labu izglītību, kādu viņi saņēma. Kā būs turpmāk? Vai izglītības sistēma pēc pieejas un satura maiņas vēl motivēs atgriezties? To rādīs laiks.

Vai esmu kaut ko arī ieguvusi aizbraucot? Tikai to, ko vēlējos saņemt Latvijā, – lai skolās cilvēkiem mainītos

attieksme pret bērniem ar īpašām vajadzībām. Aizbraucot es ieguvu sirdsmieru, ka manam bērnam netiks nodarīts pāri, ka viņu cienīs klasesbiedri un ka viņam tiks palīdzēts, jo viņam ir citi talanti – labs humors, muzikalitāte utt. Ir jātic katra bērna spējām. Ne visiem ir jāķļūst par zinātniekiem, dažiem ir jābūt arī zinātnieku tualetes salabot. Katrs bērns ir vērtība, katrai profesijai ir jēga. Jau minēju, ka tieši šogad mēs to novērtējam, jo visi šie ikdienas parasto darbu darītāji, izrādās, ir ļoti vajadzīgi (*essential workers*).

Ja jau pastāv šīs divas un pat vairākas paralēlās ģeometrisku figūru pasaules, varbūt Latvijā trīsstūru bērniem varētu izveidot savu vidi vai vismaz paralēlu klašu plūsmu skolās?

Šajā ziņā Austrālijā ir izveidota ļoti labvēlīga vide intensīvai angļu valodas apguvei, pat ja bērnam nav nekāda valodas prasme. Šeit ir īpašas skolas, kuras nodarbojas tikai ar vienu uzdevumu – viena gada laikā iebraukušajam bērnam iemācīt valodu un palīdzēt apgūt integrācijai nepieciešamās sociokultūras prasmes. Uz laiku tiek apturēta vai palēnināta citu mācību priekšmetu apguve, bet koncentrētā veidā tiek mācīta valoda, iegūti pirmie priekšstati par valsts dabu, vēsturi un sociālās uzvedības normām, bērni tiek iepazīstināti ar dažādiem konceptiem, to pieraksta veidiem un terminoloģiju. Viņi kopā mācās dziesmas, kuras ir populāras mītnes valstī, sporto un mācās spēles, ko parasti spēlē Austrālijas valsts skolās. Nozīmīgs priekšmets šajā posmā ir māksla, kas tiek izmantota kā emocionāls atbalsts – nomierinoša terapija, kamēr cilvēks vēl neprot pareizi izteikties ar vārdiem. Māksla ir bērnu emociju izpausmes līdzeklis, bērns vienmēr var uzzīmēt to, ko nevar pateikt. Šajās skolās paralēli ir klašu plūsmas arī Austrālijas bērniem, tiek organizēti kopēji pasākumi, lai iebraukušie bērni ātrāk iejustos jaunajā sabiedrībā.

Ja bērns viena gada laikā nav apguvis valodu, viņam joprojām ir iespēja saņemt skolā palīdzību, bet parasti tā ir nepietiekama. Ir gadījumi, kad palīdzība tiek sniegta, bet tas tiek darīts citu stundu laikā, līdz ar to viņš nezina, kas šajā stundā būtu bijis jādara. Ne visas skolas var atļauties skolotāja palīgus klasēs. Vecāki bieži tad izvēlas privātskolotājus vai speciālas programmas valodas apguvei, ja var to finansiāli atļauties.

Noslēgumā nedaudz par sevi: esmu sākumskolas un mūzikas skolotāja, esmu ieguvusi maģistra grādu pedagoģijā. Latvijā daudzus gadus strādāju administratīvo darbu dažādos uzņēmumos, pēc aizbraukšanas no Latvijas – vairākus gadus esmu strādājusi Montessori pedagoģiskā virziena bērnudārzā. Paralēli nepilnus trīs gadus esmu darbojusies LAAJ (Skolu un ārpuskolu nodaļas vadītāja). Šobrīd piedalos ALS spēļu grupas koordinēšanā.

Lai jūsu sapņi par atgriešanos piepildās!

LITERATŪRA

Globālais latvietis. 21. gadsimts [tiešsaiste]. Pirmdienās plkst. 15.06. Latvijas Radio 1. Latvijas sabiedriskie mediji. LSM.LV [skatīts 13.02.2021].
Pieejams: <https://lr1.lsm.lv/lv/lr1/raidijumi/globalais-latvietis-21-gadsimts/>

Hattaway, Naomi (2016) Shaping Up in an Expat World: We're All 'Triangles' Now: How the women's struggle grew to encompass 6000 expats and fourmer expats [online]. 13.09.2016. *The Wall Street Journal* [cited 12.02.2021]. Available: <https://www.wsj.com/articles/BL-272B-1635>

Mācību video TV [tiešsaiste]. *Tava klase. Skola2030* [skatīts 13.02.2021]. Pieejams: <https://www.tavaklase.lv/stundu-saraksts/>

Skola2030 – Mācību saturs [tiešsaiste]. *Skola2030*. VISC, 2019 [skatīts 13.02.2021]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv>

Valsts valodas prasmes pārbaude [tiešsaiste]. 26.06.2020. Valsts izglītības satura centrs, 2021 [skatīts 13.02.2021].
Pieejams: <https://www.visc.gov.lv/lv/valsts-valodas-prasmes-parbaude>

Vecākiem 2017 – Vecāki – pirmie bērna latviešu valodas skolotāji: latviešu vecākiem ārpus Latvijas [tiešsaiste]. Buklets, 2017. LVA, Māci un mācies. Māci. Diasporai, remigrantiem, imigrantiem [skatīts 22.02.2021].

Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/Buklets_diasporas_vecakiem.pdf

INTERNETA VIETNES

www.valoda.lv

www.maciunmacies.valoda.lv

www.sazinastilts.lv

www.Latviesi.com

Welcome to the I Am a Triangle Community!... a home for a global community where everyone belongs.

www.facebook.com/IAmAATriangleInc

5. 21 REIZ 21: PIEREDZES STĀSTS

Nav nekā tāda, kas palīdzētu mainīt viena cilvēka vai ģimenes uzskatus par to, kā ir dzīvot Latvijā un kā – ārpus tās, jo indivīdu pieredze un situāciju uztvere atšķiras. Cilvēki savas izvēles izdara noteiktu apstākļu, vēlmju un sakritību rezultātā. Vai mūs un mūsu bērnus, kas vairākas reizes mainījuši mītnes valstis, dēvēt par trešās kultūras pārstāvjiem, diasporai piederīgiem vai reemigrantiem? Katram, kas dzimis vienā valstī, audzis citā(-ās), tad atgriezies, iespējams, atkal devies citur, ir sava atbilde uz šo jautājumu. Bieži vien mūsdienās arī vecāki pārstāv katrs citu valsti, citu kultūru. Šajā ziņā pasaule kļuvusi mazāka, pieejamāka un brīvāka. Taču tas nenozīmē, ka mainīt mītnes valsti vienmēr ir pašsaprotami un viegli.

Mūsu ģimene 21 pastāvēšanas gadā dzīvesvietu mainījusi sešas reizes, pārceļoties no valsts uz valsti. Vai tas ir daudz vai maz, lai katrs spriež pats. Sešas reizes pārdomāti sapakot iedzīvi, ne vienmēr precīzi zinot, kas sagaida galapunktā; vienmēr saglabāt izturīgākās kastes un iesaiņojamos materiālus, jo nekad nevar zināt, kad tie noderēs; iemācīties dzīvot ar mazu bērnu un iztikt ar lietām, ko var ielikt divās ceļojumu somās...

Turpmāk īsi aprakstīšu iespaidus un gadījumus, no kuriem esmu guvusi kādu dzīves atziņu vai mācību, kas likusi pārdomāt pieņēmumus, mainīt uzskatus vai noderējusi turpmāk dzīvē, gan dodoties atkal prom no Latvijas, gan atgriežoties. Šiem gadiem cauri vijušās **ģimenes vērtības**, no kurām minēšu divdesmit vienu kā simbolisku atsauci uz katru mūsu nepārtraukti mainīgās dzīves gadu. Tieši vērtības noteikušas pieņemtos lēmumus un darbības arī tajos gadījumos, kad kārtējās izmaiņas dzīves plūdumā nav bijušas atkarīgas tikai no mums pašiem.

Izglītība ir viena no svarīgākajām vērtībām, tāpēc pieredzes stāsts lielākoties balstās uz piemēriem no izglītības iestādēs piedzīvotā. Līdz ar kompetenču pieejas īstenošanu un intensīvāku pieredzes apmaiņu starp valstīm daudzas no turpmāk aprakstītajām metodikām izglītībā un audzināšanā sāk iedzīvoties arī Latvijā. Toties tās neeksistēja Latvijas izglītības iestādēs laikā, kad mūsu bērni iepriekš mācījās Latvijā. Lai neizbrīna daži novērojumi, kas vairāk domāti kā vērtības raksturojošs ilustratīvs materiāls un raksturlielumi, kas palīdzējuši izprast pārmaiņu procesa nozīmīgumu izglītībā. Piemēram, to, kas šodien ir normāla parādība – valsts pārbaudījumu attālināta kārtošana, mūsu ģimene pieredzēja pirmo reizi Latvijas izglītības sistēmā.

Kad 2002. gadā nonācām Francijā, pārvietošanās starp valstīm un bieža dzīvesvietas maiņa nebija tik ierasta, kā tas ir tagad. Piedzīvoju pamatīgu šoku, nonākot pasaulē slavenā kultūras lielvalstī Francijā, kur uz ielu un publisko vietu tīrību sabiedrība raudzījās ar visai augstu tolerances līmeni pret higiēnas prasībām. Iemācījāties rūpīgi skatīties, kur spert kāju vai apsēsties, pirms sajūsmināti aplūkot arhitektūru, mākslu, cilvēku ģērbšanās stilu un dabas brīnumus. Izrādījās arī, ka Francijā veikalos ir pusdienlaiki, par kuriem norādes paslēptas aiz nolaižamiem slēģiem (tātad informācija nav saskatāma brīdī, kad veikals ir ciet). Pusdienlaiki bija arī skolās. Tolaik ārvalstu kolēģi jokoja, ka tas ir veids, kā Francijā risina nodarbinātības jautājumu, samazinot darba meklētāju skaitu, jo kā gan viens no vecākiem var atļauties strādāt, ja jaunāko klašu skolēniem trešdienas ir brīvas un citās darba dienās mācības ilgst no pulksten 8.00 līdz 11.30 un tad atkal – no pulksten 13.30 līdz 16.00. Kļuva skaidrs, ka turpmāk dzīves atslēgvārds būs **elastība**, jo bez pielāgošanās jaunajai videi, sabiedrībai un paradumiem iztikt nevarēs.

Man – toreiz jaunai, pasauli ne pārāk redzējušai sievietei, kurai ir pusotru gadu vecs bērns, nācās saskarties ar vietējās kultūras īpatnībām, par kurām, dzīvojot Latvijā, nevarēju pat iedomāties: līdz šim viss bija saprotams, pierasts un ikdienišķs. Tomēr pēc neilga laika, kas pavadīts Francijā, tur dominējošā relaksētā

pieeja dzīvei lika paraudzīties no malas uz pārmēru organizēto, vienmēr tūlītēju rezultātu pagērošo postpadomju domāšanu. Pamazām sapratu, ka it kā nenozīmīgām ikdienišķām lietām arī ir jāpievērš uzmanība un tām jāveltī pietiekami daudz laika, piemēram, ģimenes pusdienām vai nesteidzīgai sarunai ar kaimiņiem, kuras laikā iespējams gan uzlabot franču valodas prasmi, gan iegūt noderīgu informāciju. **Līdzsvara saglabāšana** starp obligātajiem pienākumiem un atelpas brīdi sev un ģimenei sniedza atpūtu, nomierināja prātu un mazināja satraukumu, kas neizbēgami radās, nepārtraukti pielāgojoties, iegūstot jaunu informāciju un nonākot līdz šim nebijušās situācijās.

Profesionāla pieeja lietām palīdzējusi tādos brīžos kā savas valsts pārstāvēšana, Latvijai iestājoties Eiropas Savienībā. Nemaz ne tik tālajā 2004. gadā daudzas stundas no vietas ieinteresēto apmeklētāju pūļiem nepagurstoši nācās skaidrot, kas ir Latvija, kur tā atrodas un kas tas par tautastērpu.

Pēc trīsarpus gadus ilgas uzturēšanās Francijā atgriezāmies Latvijā. Vecākajam dēlam, protams, bija pagrūti paskaidrot, ka viņš piecu gadu vecumā vairs neies skolā, ko jau divus gadus bija darījis Francijā, bet gan dosies atkal uz bērnudārzu. Rīgā atrast brīvu vietu bērnudārzā bija samērā sarežģīti arī 2005. gadā. Tāpēc šo un citus **izaicinājumus** centāmies uztvert kā dzīves vērtību. Ņemot vērā cilvēka personības īpatnības, var mēģināt tikt galā ar pārbaudījumiem, ko dzīve piedāvā, vai meklēt arvien jaunas savu iespēju robežas.

Protams, ideālā pasaulē bērnu iekārtošanai pirmsskolas izglītības iestādē nevajadzētu būt sarežģījumu sarakstā, taču ne tolaik, ne tagad ģimenēm izglītības iestādes izvēle nav vienkāršs notikums. Toreiz tas beidzās ar braukāšanu pa visu Rīgu, jo katram bērnam bija pieejama cita pirmsskolas izglītības iestāde, abu vecāku darbavietas arī bija pavisam citos pilsētas rajonos un priekšpilsētās, un bērnu nogādāšana uz izglītības iestādēm un izņemšana vakarā pārvērtās nopietnā otrās maiņas darbā. Tolaik pavadot darbā 10 vai pat 12 stundu, dēlus nomodā darba dienās bieži redzēju vien pāris stundu, tāpēc nenovērtējama bija radnieku palīdzība un atbalsts, bez kura personiskie **sasniegumi** darbā vienkārši nebūtu bijuši iespējami. Darbā ieguvumi bija nenoliedzami – profesionālā pieredze un rūdījums, kā arī daudzi jauki kolēģi, kas tolaik kļuva par tuviem draugiem. Ar dažiem no viņiem sazināties vēl pēc piecpadsmit gadiem.

Uzturēšanās laikā Latvijā nedrīkst par zemu novērtēt ģimenes, radnieku un draugu sniegto stabilitātes sajūtu, kas atgādina un stiprina emocionālās saites, veido jau pazīstamu un ierastu sociālo telpu. Pieredze Latvijā un ārvalstīs liek apzināties, ka bez **ģimenes un draugu** sapratnes un atbalsta jebkuru no situācijām pārdzīvot būtu bijis grūtāk.

Tad dzīve atkal pagriezās citā virzienā. Vecākais dēls beidza bērnudārzu, mācēja lasīt un rakstīt, viņam labi padevās matemātika un mūzika, būtu gatavs Latvijā doties uz skolu, taču tā vietā viņš nonāca Šveices skolas otrajā klasē, jo vīra darba dēļ pēc diviem Latvijā pavadītajiem gadiem mēs atkal devāmies dzīvot ārpus Latvijas.

Šveices skolas joprojām uzskatu par labāko no izglītības sistēmām, kuras esmu kaut nedaudz iepazinusi. Ja Francijas šķietami relaksētā pieeja medicīnā un izglītībā manai padomju un postpadomju laiku prasību un noteikumu pārbagātību pieredzējušajai pieredzei šķita par daudz atbrīvota un vienaldzīga, tad konkrētajā Šveices skolā valsts franciski runājošajā daļā bija atrasts lielisks līdzsvars starp abām pusēm. Noteikumi un prasības bija jāievēro visiem, tomēr katram bērnam tika piemērota individuāla pieeja. Droši vien tas bija atkarīgs arī no bērnu toreizējā vecuma, jo sākumskolā pieredzējis pedagogs var viegli saskatīt līdzības, problēmas un to risinājumus.

Gan Francijā, gan Šveicē saskārāmies ar mums neparastu pieredzi, ka neeksistē klase kā kolektīvs. Nav mums ierastā veida, kad vienas klases bērni mācās kopā vismaz četrus vai astoņus gadus. Tā vietā bērni katru gadu tiek pārgrupēti un katru gadu ir cits klases audzinātājs. Bērnu sadalīšana jaunajās grupās notiek rūpīgi: tiek veidota atbilstoša jaunatnācēju un pastāvīgo skolēnu proporcija; bieži tiek izšķirtas pārāk ciešas draudzības (pamatojot to ar dominantu grupējumu veidošanos, kā arī draudzības veidošanas iespējām ārpus skolas). Protams, pirmajos gados mums – vecākiem – tas bija pārsteigums: tikko esam kaut cik iedzīvojušies, kaut cik iepazinuši cilvēkus, un viss atkal jāsāk no gala. Patiesība izrādījās citāda: bērnu draugi un viņu vecāki, ar kuriem mums bija kas kopīgs un patika uzturēt sakarus, nekur nepazuda.

Jaunu attiecību un jaunu draudzību veidošana palīdzēja adaptēties gan vecākiem, gan bērniem. Ieguvumu bija vairāk nekā zaudējumu. Gan klases, gan sabiedrības kontekstā redzams, ka, izmantojot šo pieeju, neveidojas nevajadzīgi grupējumi, sabiedrības locekļi iemācās sadarboties ar citiem. Šīs prasmes ir vienlīdz noderīgas gan jaunpieņacējiem, gan tiem, kas ieraduši dominēt, taču pēkšņi nejūt savu ierasto piekritēju atbalstu, un nākas izkopt savas līderības prasmes vai gluži pretēji – pieklusināt savas nepamatotās ambīcijas.

Skolotāji Šveicē vairākus gadus strādā ar konkrētu vecumgrupu. Mācību tēmas un darba taktiku pārzina, kā teica klases audzinātāja, – nakts vidū pamostoties. Lielākais ieguvums no šādas pieejas ir skolotāju spēja ātri un precīzi katra attiecīgā vecuma skolēnā saredzēt talantus un nepieciešamās pilnveides jomas. Novērojumu analīze un dalīšanās ar secinājumiem kolēģu vidū, kā arī saziņa ar vecākiem sekmē bērnu izglītību un attīstību. Franču valodas nepietiekamas prasmes dēļ (līdz šim apgūtā valodas prasme divu Latvijā pavadīto gadu laikā netika izmantota) vecākais dēls sāka mācības otrajā klasē, lai varētu kaut nedaudz aprast ar valodu un lai skolā precīzāk varētu noskaidrot viņa zināšanu un prasmju līmeni citos mācību priekšmetos. Skolotājai dažu dienu laikā bija skaidrs, ka puika garlaikojas un viņam nepieciešams būt starp sava vecuma vienaudžiem. Tā divu dienu laikā tika pieņemts lēmums pārcelt viņu trešajā klasē.

Ar šo klases plūsmu bērns arī mācījās visus Šveicē pavadītos četrus gadus. Liels atbalsts valodas nepratējam tās apguvē skolā bija daudz kur pasaulē praktizētās papildu valodas nodarbības: laikā, kad citi apgūst valodu kā dzimto, skolēns individuāli vai mazās skolēnu grupās to pašu tēmu apgūst kopā ar citu skolotāju atsevišķā telpā. Bieži vien tā pat nebija telpa, bet galds, kas novietots gaitenā atpūtas stūrītī un pie kura atrodas dažī krēsli.

Interesanta un nebijusi pieredze bija regulāras, organizētas pārrunas ar klases skolotājiem kā vienmēr klātesošs savstarpējās sadarbības process: skolotāji uzdeva vecākiem jautājumus un informēja par saviem novērojumiem bērna izglītības un attīstības procesā. Viens piemērs ar mūža ieguvumu: skolotāja nevis vienkārši pārmeta, ka bērns traucē, matemātikas stundās trokšņojot, bet izstāstīja savus novērojumus. Dēls pirmais klasē bija izrēķinājis uzdevumu, un viņš bungoja ar pirkstiem pa galdu dažādus ritmus, kas, protams, traucēja pārējiem. Skolotāja bija novērojusi, ka ritms ir regulārs un precīzs, un ieteica vest dēlu uz bungu nodarbībām. Tā sākās aizraušanās, kas ne tikai novērsa traucējošu uzvedību stundās (par ko pārliecinājamies nākamajā sarunas reizē, pārrunājot mācību sasniegumus un uzvedību stundās), bet izvērtās par nu jau 12 gadus noturīgu vaļasprieku. Šis notikums palīdzēja nostiprināt un attīstīt bērnā **radošumu**, ļāva pilnveidot personību, paplašināja viņa interešu loku un sekmēja izaugsmi.

Ārvalstu skolās notikušās sarunas ar skolotājiem ļoti noderēja nākamajā atgriešanās reizē Latvijā, kad bija nepieciešama **uzdrīkstēšanās**, lai aprunātos ar angļu valodas skolotāju, par kuras izrunu bērns (labi, ka tikai mājās) pasmejās, toties skolotājai bija iespēja un vara ar sarkanu pildspalvu vienā vēzienā pārsvītrot divas lappuses no grāmatas pārrakstīta teksta, ko darot, puika bija nosēdējis pie burtnīcas līdz vēlai naktij. Izrādījās, ka nedrīkst rakstīt ar zīmuli...

Toreiz noskaidrojās, ka nevar paļauties uz to, ka informācija, kas ir skolas vadības vai klases audzinātājas rīcībā, ir zināma arī priekšmetu skolotājiem un citām iesaistītajām personām. Angļu valodas skolotāja, izrādījās, nebija nojautusi, ka bērns, kas ne valodas, ne izskata ziņā neatšķiras no klasesbiedriem un mācās piektajā klasē, ne dienu nav gājis skolā Latvijā un nezina, ka ar zīmuli burtnīcā neraksta, un nesaprot, ka no lapas malām jāievēro dažu centimetru atkāpe.

Skolas un vecāku **sadarbība** nav viegli definējama, it sevišķi, ja skola vecāku centienos aizstāvēt savu bērnu un tā intereses saskata tikai uzbrukumus un pārmetumus, neiedziļinoties būtībā un informācijas nozīmīgumā. Tomēr, bērniem mācoties gan Latvijā, gan ārpus tās, vienmēr cenšamies apmeklēt visas tikšanās ar skolotājiem, ir sevišķi, ja sarunas tiek organizētas individuāli. Bieži tā ir iespēja novērst nezināšanu, kas, lai cik dīvaini arī nebūtu šajā informācijas pārbagātajā laikmetā, ir bieži sastopama parādība.

Esam centušies bērnos ieaudzināt **atbildību** par savu rīcību: dēls bija centīgi izpildījis uzdoto, jo apzinājās, ka tāda ir konkrētās skolas prasība. Tomēr piekrītam un atbalstām arī spriedumu **racionalitāti**, kad tiek izsvērts padarīt lietderīgums, proti, kas tad šajā situācijā būtu svarīgāks – saturs vai forma? Kad jautājām skolotājam un vēlāk skolas vadībai, kā var zināt, cik rūtiņu no kuras lapas malas jāskaita, skolā beidzot tika izveidoti elementāri rakstveidā fiksēti noteikumi, jo absurdā prasība Latvijas izglītības sistēmā eksistēja mutvārdu rokasgrāmatā ar nosaukumu „Visi taču to zina”. Tolaik nevienam diemžēl neienāca prātā, ka desmitgadniekam, kurš vairākas reizes mainījis mītnes valsti, dzīves vietu, skolu un līdz ar to arī paradumus, centimetri vai rūtiņu skaits no lapas malām burtniecā noteikti nav prioritāte, un viņš to var aizmirst, pat ja pedagogs pāris reižu mutiski atgādinājis. Sadarbība un paskaidrojumi toreiz palīdzēja, arī citas sarunas ar skolotājiem ļāvušas pozitīvi risināt problēmsituācijas. Skolotāji sākuši novērtēt ārvalstīs iegūtās bērnu prasmes un zināšanas, saskatīt viņu pieredzē ieguvumus, nevis uztvert to kā traucēkli (tas 2010. gadā nemaz nebija tik pašsaprotami).

Latvija ir lieliska vieta gan māksliniecisko talantu izkopšanai, gan tehnoloģiju apguvei un prāta asināšanas nodarbēm. Vienmēr esam centušies veicināt bērnu **zinātkāri**, un puišu apmeklētais robotikas pulciņš Rīgas Skolēnu pilī (un vairākas uzvaras pilsētas un Latvijas mēroga sacensībās), kā arī Rīgas Šaha skolas nodarbības bijušas lielisks palīgs šajos centienos. Tas, kas pirms desmit gadiem vēl nebija Latvijā pieejams un iespējams katrā skolā un pilsētā, pašlaik jau tiek uzskatīts par normu: ir interesantas izstādes skolēniem, daudzveidīgi muzeji, interešu pulciņi, interneta vietnes, televīzijas kanāli un pārraides, kas veidotas latviski par dažādām tēmām un kuras palīdz apgūt mācību priekšmetu terminoloģiju dažādās zinātņu nozarēs. Dabiska interese par kādu no tēmām vai jomām sekmē valodas pastarpinātu apguvi un mācību motivāciju.

Mainot dzīvesvietas, vienmēr esam centušies bērniem nodrošināt iespēju turpināt izglītošanos interešu jomās. Te būtu jāmin kāds piemērs no izglītības iestādes ASV par bērna franču valodas prasmes līmeņa diagnostiku. Uz ASV devāmies no Latvijas, dēla franču valodas sniegums bija gandrīz dzimtās valodas prasmes līmenī, tikai pēc dzīves Latvijā prasme bija nedaudz aktualizējama. Bērns jaunajā skolā tika iekļauts iesācēju grupā, kaut arī franču valoda bijusi viņa mācībvaloda septiņus no divpadsmit bērna dzīves gadiem. Taču skolā nebija pienācīga svešvalodas prasmes līmeņa noteikšanas testa. Šoreiz sarunas un skaidrojumi nepalīdzēja. Mūsu ģimenē par vērtību uzskatītā **efektivitāte**, proti, maksimāla labuma gūšana esošajā situācijā ar piedāvātajiem resursiem, šajā sistēmā nebija cieņā, tā bija inerta. Pagāja pieci mēneši, līdz dēls beidzot varēja mācīties līmenī, kurā viņam valodas prasmes dēļ būtu bijis jānonāk mācību sākumā. Pāreja notika pakāpeniski, pedagogiem nekādi nespējot novērtēt sniegumu agrāk kā pēc mēneša mācīšanās kārtējā pārejas grupā. Šī ir ASV skolas pieredze, acīmredzot, dzimtās angļu valodas runātāji ir pieņēmuši, ka svešvalodas apguve noteikti ir grūta, prasa daudz laika un pūļu.

Toties šajā izglītības iestādē bija ļoti nopietns viedoklis par mūzikas noderīgumu izglītības procesā: mūzikas nodarbībās bija jāiesaistās katram pamatskolas skolēnam. Ģimenē iepriekš šķita, ka jaunākajam dēlam īsti nav intereses par mūziku, tomēr tādu pedagogu vadībā, kas bērniem bija autoritātes un kuri ar aizrautību organizēja sava mācību priekšmeta nodarbības, var panākt daudz ko. Dažos gados (instruments tika spēlēts tikai dažas reizes nedēļā) jaunieši mūzikas instrumenta spēlē sasniedza līmeni, ka, atgriežoties Latvijā, viņu uzņēma džeza ansamblī. Par dēla iesaistīšanos mūzikas grupā Latvijā joprojām priecājamies, jo gan mūsu apmeklētie koncerti, gan ansambļa skaņu ieraksti liecina par vadītāja aizrautību un spēju izglītot un ieinteresēt džežā arī jauniešus. **Disciplīna**, regulāra praktizēšana un koncentrēšanās, ko prasa mūzikas instrumenta apguve, ir labs palīgs vispārējās izglītības procesā un dzīvē, veidojot izpratni par to, ka bez darba nekas nav panākams.

Muzicējot apgūtā disciplīna bija noderīga, turpinot izglītošanos latviski (arī ārpus valsts). Protams, izšķirties par paralēlām mācībām latviešu valodā, palīdzēja tas, ka zinājām – pēc vairākiem ārvalstīs pavadītiem gadiem ģimene atkal atgriezīsies Latvijā. Līdz ar to bija jāmeklē risinājumi, kā bērniem šo soli padarīt vieglāku. Vienīgā atbilde – padarot dzīvi ārpus Latvijas grūtāku. 2013. gadā tālmācības iespējas latviešu valodā pamatskolas posmā nebija plaši piedāvātas. Pēc neveiksmīgas pieredzes beidzot

izvēlējāmos Brocēnu vidusskolu, kuru pamatskolas līmenī abi dēli arī absolvēja, iegūstot Latvijas valsts pamatizglītības dokumentu. Gan skola, gan Izglītības un zinātnes ministrija toreiz spēja akceptēt piedāvātās **inovācijas** un atrisināt problēmsituācijas, piemēram, ļaujot attālināti kārtot 9. klases valsts pārbaudes darbus.

Savukārt vecākais dēls vasarā pirms skolas beigšanas ārzemēs, nokārtoja valsts valodas prasmes pārbaudījumu, jo Latvijas augstskolās pastāv formāla ārzemēs iegūtās izglītības apstiprināšanas kārtība un valsts valodas prasmju novērtēšanas sistēma.

Pēc ASV pavadītā laika atgriežamies Latvijā 2017. gadā. Jāatzīst, šeit joprojām netiek pilnībā izmantotas iespējas, ko sniedz **iesaistīšanās brīvprātīgajā darbā** (piemēram, pārstāvēt klases vecākus skolas padomē) un kas palīdz veidot izpratni par mācību iestādes darbību. Piesakoties veikt šos pienākumus, kas gan nav vecāku iecienīti, var uzzināt daudz vairāk par to, kā īsti darbojas konkrētā mācību iestāde, kāda ir līdzšinējā ģimeņu pieredze, kādas ir izglītības iestādes problēmas un kādas ir stiprās puses. Turklāt vecāku pārstāvjus skolas administrācija vienmēr uzklausa ar lielāku ieinteresētību nekā tos, kas nāk risināt ģimenes individuālus jautājumus. Protams, strādājot pilna laika darbu, regulāri apciemojot vecākus ārpus Rīgas un mēģinot adaptēties jaunajai situācijai, ne katrs var atrast vēl dažas brīvas vakara stundas sabiedriskajam darbam. Taču, izvērtējot, cik laika pavadām, skatoties televīzijas raidījumus, apmeklējot sociālās saziņas vietnes, šķiet, varam atrast laiku arī komunikācijai ar skolu. Tāds vismaz ir bijis manas darbības pamatojums. Tomēr ar iniciatīvu un prasībām sev nevajadzētu pārspīlēt, jo, spriežot pēc darba pieredzes sabiedriskajās organizācijās, lepna nosaukums „biedrības prezidente” patiesībā nozīmē ‘tas, kurš visu izdara’ (sākot no sanāksmju organizēšanas un beidzot ar putekļu slaucīšanu un grīdas mazgāšanu).

Mūsu ģimenei ir bijusi privilēģija uzkrāt pieredzi, atrodoties dažādās valstīs, esmu centusies neaizmirst citās zemēs iegūtās dzīves mācības. Pieļauju, ka atgriezties Latvijā no valsts, kurā pavadīts ilgāks laiks, ir grūtāk, nekā regulāri mainot mītnes zemes, jo, ilgstoši atrodoties vienā vietā, sabiedrības paradumus un tradīcijas sākam uztvert kā pašsaprotamus notikumus, nevērtējam tos no iebraukušā skatpunkta. Taču apgūto pieredzi un iegūtās dzīves mācības var izmantot, lai novērstu trūkumus vai pilnveidotu citur pastāvošas norises. Bieži sastopos ar viedokli, ka tā darīt īsti nav pieņemts, taču vēlāk izrādās, ka sākotnēji neieņemamā ideja vai risinājums ir diezgan noderīgs.

Amerikas lielpilsētu troksnis, steiga, stress un dzīves dārdzība mācījusi novērtēt Latvijas iespējas – klusumu ārpus pilsētas, tuvu esošās, skaistās dabas jaukumus, iespēju dobē pašai izaudzēt dārzeņus, tā parādot citu pasauli pilsētās augušajiem bērniem. Katram, kurš izlēmis atgriezties, ir sava motivācija: ģimene, cilvēki, daba, kultūra vai kas cits. Katrai ģimenei ir savas vērtības un savas „sarkanās līnijas”, kas ietekmē lēmumu.

Manā vērtību sistēmā nozīmīga vieta atvēlēta latviešu **tradīcijām** un **valodai**. Šveicē bija brīdis, kad tolaik desmit un septiņus gadus vecie bērni spēlējoties šad un tad saziņā sāka izmantot franču valodu, kas ir saprotams, jo nebija vienaudžu, ko aicināt spēlēties latviski, un vecāki *Lego* briesmoņus un to superspējas ne vienmēr mācēja novērtēt (ne latviešu, ne franču valodā!). Toties varējām svinēt Lielo dienu un citus latviskus svētkus, varējām latviski spēlēt galda spēles, lasīt grāmatas un ikdienā ģimenē runāt tikai latviski. Liels prieks un gandarījums ir tagad, kad abi dēli, jaunieši, pie vakariņu galda aizrautīgi strīdas par valodas, politikas vai ekonomikas jautājumiem dzimtajā valodā. Apspriestas tiek arī latviešu valodas lietojuma nianšes, izteiksmes precizitāte un valodas elementu iederīgums. Tāpēc, lai kur mēs būtu, ir svarīgi saglabāt, uzturēt un turpināt sev un ģimenei nozīmīgas morālas (un fiziskas) vērtības.

Minētie piemēri rāda, ka adaptēšanās jebkurai jaunai situācijai nav viegla ne vecākiem, ne bērniem. Visiem tā ir nebijusi pieredze, visiem kaut kas jāaizmirst un kaut kas jāsaņem no jauna. Droši vien arī uz iekļaušanos Latvijas sabiedrībā un izglītības sistēmā būtu jālūkojas kā uz pilnīgi jaunu pieredzi, bet ko daudzi no mums nevar emocionālās piesaistes dēļ. Sagaidām, ka iekļaušanās atgriežoties būs vieglāka, ierastāka, mīļāka, jo esam taču atpakaļ savā sapņā un pozitīvu emociju caurstrāvētajā bērnības zemē

un dzimtenē Latvijā. Bet saskaramies ar reālo situāciju: esam mainījušies paši, mainījusies ir vide un sabiedrība, pati valsts un sapņu zeme.

Mēģinot adaptēties svešā valstī, kā normu uztveram, ka mūs uzskata par iebrucējiem (dažkārt mums palīdz un atbalsta, bet dažkārt – klaji ignorē vai noraida). Šādu attieksmi negribam un nespējam pieņemt, ierodoties atkal Latvijā, jo ceram uz ko citu un lolojam ilūzijas. Varbūt arī atgriešanos Latvijā ir vērts izvērtēt racionāli: iepriekš apzinot potenciālos trūkumus un ieguvumus, sagatavoties šim procesam kā jaunam pārbaudījumam un izaicinājumam un pieņemt, ka nebūs tik vienkārši un viegli, respektīvi, nav bijis un nebūs vienkārši ne aizbraukt, ne arī atgriezties.

Dodoties no valsts uz valsti, kļūst skaidrs, ka **stabilitātei**, ģimenei – minimālajam sabiedriskajam kopumam – pašreizējās, strauji mainīgajās apstākļos ir liela vērtība. Mainot dzīvesvietas plašajā pasaulē, tautu, valsti un dzimteni bērniem bieži vien iemieso ģimene, kurai šādos gadījumos jābūt spējīgai pielāgoties atkal jauniem un nepieredzētiem apstākļiem, vienlaikus saglabājot stabilitāti un pamatvērtības, esot stiprai un vienmēr gatavai jauniem pārbaudījumiem.

**A Guide for Parents: Returning to Latvia and
Sending Your Children to Latvian Schools**

2021

Latvian Language Agency

Riga 2021

In Latvian

**Ceļvedis vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un
bērna mācības Latvijas skolā**

2021

Latviešu valodas aģentūra

Lāčplēša iela 35-5, Rīga, LV-1011

www.valoda.lv

